

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Tvorba Veroniky Válkové
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michaela Šujancová
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Růžena Písková, Ph.D.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Růženě Pískové, Ph.D. za odborné vedení této práce, za vstřícnost i cenné rady a podporu během celého průběhu jejího zpracování.

Obsah

Obsah	1
Úvod	6
1 Čtenářská gramotnost a čtenářství	8
1.1 Čtenářská gramotnost	8
1.1.1 Šetření PISA a PIRLS	8
1.2 Čtenářství a čtení	9
1.3 Čtenářské preference pubescentů	11
2 Využití historické fikce ve vyučování	12
2.1 Definice a problematika historického románu	12
2.2 Přínosy historické fikce	13
3 Jazykové prostředky literárních děl	16
3.1 Lexémy s dobovým příznakem	16
3.1.1 Přejímání slov z cizích jazyků	17
3.2 Lexémy sociálně příznakové	18
3.3 Lexémy s expresivním příznakem	18
3.3.1 Kladně zabarvená slova	18
3.3.2 Negativně zabarvená slova	19
3.4 Přirovnání a jejich aktualizace	19
4 Knižní série Kouzelný atlas Putování časem	20
4.1 Základní informace o knižní sérii	20
4.2 Životopis a tvorba Veroniky Válkové	21
4.3 Kompozice	22
4.4 Základní postavy	23
4.4.1 Postava Báry	23
4.4.2 Kočka Barča	25
5 Vznik ČSR 1918 – velezrada se trestá	27
5.1 Děj knihy	27
5.2 Prostředí	28
5.3 Postavy	28
5.4 Motivy	29
5.4.1 Každodenní život v roce 1918	29
5.4.2 Strach a strádání	30
5.4.3 Vlastenectví	31
6 Možnosti využití knihy Vznik ČSR 1918 ve výuce	32
6.1 Neznámá slova	32
6.2 Přirovnání	33
6.3 Oslovování	33
6.4 Cizí jazyky	34
6.5 Odkazy na literaturu, lidové písně a filmovou tvorbu	35
7 Terezínské ghetto – Tajemný vlak do neznáma	37
7.1 Děj knihy	37
7.2 Prostředí	38
7.3 Postavy	38
7.3.1 Skutečné postavy	38

7.3.2	Fiktivní postavy	39
7.4	Motivy	40
7.4.1	Negativní aspekty života v Terezíně.....	40
7.4.2	Ztracené dětství.....	41
7.4.3	Ztráta lidské svobody.....	42
8	Možnosti využití knihy Tereziánské ghetto ve výuce	44
8.1	Termíny spojené s tématem druhé světové války.....	44
8.2	Neznámá slova.....	44
8.2.1	Jazyková komika.....	45
8.3	Vulgarismy	45
8.4	Přirovnání	46
8.5	Cizí jazyky	47
8.6	Odkazy na literaturu a lidové písně	47
9	Zhodnocení rozboru vybraných knih.....	49
9.1	Postavy a prostředí	49
9.2	Motivy	49
9.3	Jazykové prostředky a kulturní odkazy	50
	Diskuze	52
	Závěr.....	55
	Resumé	57
	Summary.....	57
	Seznam literatury.....	59
	Primární prameny	59
	Sekundární literatura.....	59

Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje tvorbě spisovatelky Veroniky Válkové a zaměřuje se na její dvě knihy zařazené do literatury pro děti a mládež zabývající se tématy moderních dějin. Konkrétně jde o tituly *Vznik ČSR 1918: Velezrada se trestá* a *Terezínské ghetto: tajemný vlak do neznáma*, které patří do populární dětské knižní série *Kouzelný atlas Putování časem*. Knihy Veroniky Válkové spojují dohromady dobrodružné příběhy hrdinky Báry s historickými událostmi napříč dějinami. Výběr těchto témat byl motivován zjištěním, že ve výuce dějepisu či vlastivědy mnohdy nezbývá čas na důkladné probrání této problematiky, i když tyto události patří k zásadním momentům, které formovaly český národ a jeho historii. Knižní trh také nenabízí mnoho titulů zpracovávajících témata moderních dějin vhodnou a citlivou formou pro dětské čtenáře.

Tato stále se rozšiřující knižní série představuje nástroj pro zaplnění mezer ve znalostech a její rostoucí popularita může podnítit zájem dětí o literaturu a historii. S postupem moderní doby a čím dál větší oblíbeností moderních technologií se četba upozaďuje a nemá již tak pevné místo v životech dětí. Knihy ale kromě zajímavých vyprávění nabízejí mnoho přínosů přes obohacování slovní zásoby a znalosti slohových postupů k četným morálním ponaučením i radám do života. Ve školním vyučování mohou literární díla sloužit jako motivace nebo odrazový můstek pro vysvětlení různých jazykových prvků či jiných témat objevujících se v textu.

Vzhledem ke zvolenému tématu je hlavním cílem práce zhodnotit, zda knižní série *Kouzelný atlas Putování časem* může přispívat k rozvoji čtenářství a podílet se na motivaci žáků k historii i literatuře, a odpovědět na související vytyčené otázky: Zprv: „Které vlastnosti hlavní hrdinky či aspekty jejího chování mohou přispět k identifikaci dětského čtenáře s postavou Báry?“ Zadruhé: „Jakým způsobem jsou historické události zpracovány, aby byly pro čtenáře zajímavé a srozumitelné?“ Zatřetí: „Jakým způsobem knihy Veroniky Válkové přispívají k rozvoji slovní zásoby čtenářů?“

Za účelem objasnění zkoumané problematiky byly vymezeny termíny, které jsou v práci dále používány, a zhodnocena byla také současná situace ve vybraných čtenářských oblastech u cílové věkové skupiny pro prokázání relevance a smysluplnosti práce. Prostor věnovaný žánru historického románu měl za cíl poukázat na přínosy jeho čtení. Definovány byly také vybrané pojmy a jazykové prostředky, s nimiž je pracováno v druhé části práce věnující se knižní sérii a analýze dvou titulů z hlediska motivů, postav, jazyka

a dalších oblastí, které byly vyhodnoceny jako důležité pro motivaci dětských čtenářů. V práci je využito vhodné literatury, jež nabízí informace o jednotlivých dílčích tématech, a také zahraničních výzkumů pro širší pohled na problematiku.

1 Čtenářská gramotnost a čtenářství

1.1 Čtenářská gramotnost

Průcha a kolektiv (2003, s. 34) definují čtenářskou gramotnost jako „komplex vědomostí a dovedností jedince, které mu umožňují zacházet s písemnými texty běžně se vyskytujícími v životní praxi“. Nejedná se tedy pouze o porozumění literárním dílům, ale zásadní je schopnost využití těchto vědomostí a dovedností v různých situacích, ke kterým patří i běžné úkony, jako například přečtení příbalové informace u léčiv. Dále se s tímto termínem pojí dovednost vyhledávání, zpracování a srovnávání informací i jejich reprodukce. Tato dovednost je důležitá zejména v současném světě, kdy je naše společnost obklopena velkým množstvím pravdivých i falešných informací a zdrojů, z nichž je nutno vybírat ty správné.

Definice čtenářské gramotnosti byla také aktualizována v rámci šetření PISA¹ v roce 2018 (s. 12) a byla ustanovena jako „schopnost porozumět textu, přemýšlet o něm, posuzovat ho, zabývat se jím a používat ho k dosažení vlastních cílů, k rozvoji vlastních vědomostí a potenciálu a k aktivní účasti ve společnosti“. Dle Švamberk Šauerové (2015, s. 9) je důležité pohlížet na čtenářskou gramotnost jako na komplex provázaných složek, jelikož velmi významná je i vnitřní motivace jedince a jeho pozitivní postoj. Svou roli v této problematice zastávají i obecné sociální a poznávací dovednosti společně se specificky čtenářskými. Obsahuje však také netestovatelné složky, jako je hodnotová a postojová rovina, kam lze zařadit například vztah k četbě.

1.1.1 Šetření PISA a PIRLS

Výsledky mezinárodního šetření PISA v roce 2018, ve kterém byla hlavní testovanou oblastí právě čtenářská gramotnost, upozornily na to, že její úroveň je v České republice u patnáctiletých žáků spíše průměrná v porovnání se 79 zúčastněnými státy. Toto šetření je prováděno každé tři roky a od roku 2012 výsledky spíše stagnují. Je nutno vzít také v potaz, že celkový evropský průměr se snížil. Největší problém pro žáky představovalo porozumění textu a z šetření je zřetelná genderová nerovnost, jelikož dívky ve čtenářské gramotnosti dosahovaly výrazně lepších výsledků než chlapci. Další mezinárodní šetření PISA proběhlo v roce 2022 a zaměřovalo na matematiku, proto nebyl

¹ Programme for International Student Assessment

výzkum čtenářské gramotnosti tak detailní. Česká republika dosáhla v této oblasti nadprůměrných výsledků ve srovnání s ostatními státy. Ve více než polovině z nich však došlo ke zhoršení, proto výsledky ČR v porovnání s rokem 2018 zůstávají na stejné úrovni.

Mezinárodní šetření PIRLS² z roku 2021, které zkoumalo čtenářské dovednosti žáků 4. tříd, přineslo obdobné závěry. Výzkumu se zúčastnilo 57 států a šetření ukázalo, že výsledky žáků České republiky jsou nadprůměrné. Z hlediska dlouhodobého vývoje je však zřejmé, že hodnoty zůstávají stejné a nijak významně se nelepší. Výsledky obou mezinárodních šetření dokazují, že úroveň čtenářské gramotnosti setrvává stále na podobné úrovni jako v minulých letech a spíše stagnuje. Hodnoty se zdají nadprůměrné zejména kvůli horším se výsledkům ostatních států, jež mění průměr hodnotící škály.

1.2 Čtenářství a čtení

Pojem čtenářství se pojí zejména s dětskou populací a Trávníček (2019, s. 33) ji definuje jako „*plánovitě a cílené rozvíjení četby zejména za pomoci školy, knihoven a jiných vzdělávacích institucí*“. Dále může být podporováno různými akcemi a kampaněmi. Čtením se dle tohoto autora rozumí „*mediální aktivita zaměřená na knihy a jejich duševní přisvojování, čas věnovaný knihám a základní aktivita související s knihami*“. Jedná se spíše o sociokulturní dovednost.

Gabal a Václavíková Helšusová (2003, s. 28-35) vysvětlují, že nejsilnější vliv na čtenářství dítěte má rodina. Důležité je nejen rodinné zázemí, ale i dosažené vzdělání rodičů a s tím související profese i finanční situace. S vyšším profesním postavením se zlepšuje i motivace dětí ke čtení, jelikož vystudovaní lidé často dbají na další sebevzdělávání. Finanční zabezpečení dává rodině možnost kupovat knihy, platit registraci do knihoven a uhrazovat podobné výdaje související s rozvojem čtenářství. Škola také hraje významnou roli ve formování čtenářských dovedností. Učitelé mohou prostřednictvím práce s knihami rozvíjet zájem žáků o čtení a posilovat jejich vztah k literatuře. To je zvláště důležité v případech, kdy čtení není dostatečně podporováno v rodině. Na čtenářství lze pohlížet i jako na prediktor lepšího vzdělání a profesních i životních vyhlídek.

² Progress in International Reading Literacy Study

Čtení knih může mít určitý vliv na naši osobnost a celkový rozvoj. Lederbuchová (2004, s. 7-8) upozorňuje na to, že četba umělecké literatury není pouze pasivní záležitostí, nýbrž otevírá více pohledů na svět a zároveň esteticky i emocionálně obohacuje náš vnitřní život. Tento proces nejen rozvíjí naši fantazii, ale nutí nás také aktivněji hodnotit události a jednání postav v díle. Prožívání literárního děje navíc přispívá k formování postojů tím, že čtenářům umožňuje nahlížet na svět z různých perspektiv a vcítit se do situací jiných postav. Pomáhá nám tedy i lépe poznat samu sebe. Knihy též přinášejí poznání o různých kulturách, čímž ovlivňují náš pohled na svět a rozšiřují naše kulturní povědomí. Tímto způsobem má čtení literatury vliv na naše hodnoty a postoje. Rozvoj jazykových dovedností patří také k výhodám četby. Umělecký jazyk používaný v beletrii se odlišuje od každodenní mluvy a texty tak obohacují náš slovník a zlepšují syntax.

Čtenářství se však v současnosti potýká s mírným úpadkem. V dnešní době je čtení značně ovlivněno moderními technologiemi a knihy již nebývají mladou generací považovány za primární zdroj informací z důvodu toho, že internetové zdroje nabízí rychlost vyhledávání i aktuálnost, a proto jsou pro uživatele více atraktivní. Rozdíl je také v trávení volného času a používání mobilních nebo počítačových zařízení nyní naplňuje čas, který byl dříve věnován četbě (Bubeníčková et al. 2011, s. 11-12). Vlivem technologií je však dle Lepilové (2014, s. 53-57) potlačena fantazie, protože vše je vizuálně zpracováno a není nutné si tvořit obrazy ve vlastní mysli. S posunem doby se tak mění myšlení, znalosti, dovednosti i schopnosti dětí. Je narušeno i soustředění a žáci jsou neklidnější. Změnila se také kvalita řeči pubescentů a jejich vyjadřování bývá stručné, málo obrazné a vyznačuje se malou znalostí synonym.

Výsledky posledního šetření *České děti a mládež jako čtenáři z roku 2021* (Friedlaenderová et al. 2022), na kterém spolupracovala Národní knihovna ČR a agentura Nielsen Admosphere, ukázaly, že děti ve věku 9-14 let nahlíží na čtení jako na součást školních povinností a procento žáků se zájmem o čtení mírně pokleslo. Čtení stále však baví 45 % dětí. Nejčastějšími důvody nezájmu o knihy byly ty, že je čtení nebaví, že existuje mnoho zábavnějších činností nebo nedostatek času. Více než polovina respondentů však také potvrdila, že místo po knize sáhnou před spaním raději po mobilním telefonu. Mezi denní volnočasové aktivity patří u starších dětí s výjimkou přípravy do školy aktivity spojené s moderními technologiemi. Jedná se o vyhledávání na internetu, používání sociálních sítí, sledování videí a filmů nebo hraní elektronických her.

Od posledního šetření v roce 2017 se tyto hodnoty zvýšily nejméně o 10 %. Výzkumníci také našli spojení mezi využíváním sociálních sítí a horším školním prospěchem. Denní četba knih se vyskytuje u 16 % starších dětí, většinou však čtou několikrát týdně. Vyšší výsledky u využívání technologií mohou být také způsobeny tím, že šetření bylo provedeno v době pandemie covidu-19.

1.3 Čtenářské preference pubescentů

Čtenářské preference pubescentních čtenářů reflektují jejich zájmy a potřeby, které vycházejí z osobnostního vývoje. Toto období se vyznačuje značnou psychickou náročností a jedinci o sobě pochybují, srovnávají se s ostatními, velmi těžko přijímají kritiku a chtějí, aby je ostatní brali jako dospělé a jednali s nimi tak. Knihy se mohou v této fázi života stát pro pubescenty cenným průvodcem. Dokáží poskytnout pohled do mnohých situací a ukázat, jak se v nich zachovat a jak se s nimi vyrovnat. To je pro období dospívání důležité. Pubescenti hledají také literární postavy, se kterými by se mohli identifikovat a sdílet jejich prožitky, problémy a úspěchy. Tyto literární vzory jim pomáhají lépe porozumět svým vlastním emocím či zkušenostem a podpořit jejich osobnostní rozvoj (Bubeníčková et al. 2011, s. 15-18).

Lederbuchová (2004, s. 25) také dodává, že četbou se pubescent vstupuje do světa dospělých a prožívá to, co zatím nemohl, jako jsou nebezpečné situace, dobrodružství, finanční nezávislost a podobně. Pro období pubescence je důležitá potřeba literárního hrdiny jako vzoru, se kterým se čtenář identifikuje. Pokud mu v životě chybí nějaký vztah, může ho postava jistým způsobem suplovat a dotýčný se bude cítit méně osamělý. Proces ztotožnění pubescenta je jeho dominantní čtenářskou aktivitou.

Bubeníčková a kolektiv (2011, s. 18-19) i Lederbuchová (2004, s. 25-26) se shodují, že dívky v tomto věku často preferují hlavní hrdinku a chlapci naopak hlavní chlapeckou či mužskou postavu. Dívky však nemají problém ani se čtením knih s hlavní postavou opačného pohlaví, chlapci hrdinky zásadně odmítají. Co se týče preferovaných žánrů u dětí 9-14 let, nejvíce čtené jsou fantasy a sci-fi knihy. Děti oslovují obzvláště dobrodružné a záhadné příběhy, ale své místo u čtenářů mají také komiksy a dívčí romány. Mezi oblíbené patří stále příběhy o dětech a mládeži, které jsou pro pubescenty relevantní a zajímavé (Friedlaenderová et al. 2022, s. 73).

2 Využití historické fikce ve vyučování

2.1 Definice a problematika historického románu

Román lze dle Mocné, Peterky a kolektivu (2004) považovat za historický, pokud se odehrává „v době, již autor nezná z vlastní zkušenosti, a svou fikci opírá o zprostředkované informace“ (s. 239). Vyznačuje se též výstižným vyobrazením celistvosti dané epochy a vykreslením určitých zlomových období v dějinách, jako jsou například zániky říší, střety různých kultur, nebo naopak založení či počátky v obecném slova smyslu. Tento literární žánr může zaujímat důležitou roli v literatuře, jelikož upevňuje identitu a hrdost obyvatel konkrétního státu. Často je také spojován s bojem za národní sebeurčení, posílení nacionálního vědomí nebo oslavou kulturního bohatství dané země.

Aby tato fikce nesla nutné kvality, je nezbytné, aby její autor nemanipuloval historickými fakty za účelem vytvoření zajímavějšího a napínavějšího románu. Při jeho psaní je potřebné si uvědomovat důležitost důkladného výzkumu dobových materiálů a nevyhýbat se přesnosti faktů. Dobrý romanopisec by měl hledat v dějinách pravdu stejně jako historik, a tu poté vnášet do svého fiktivního díla. Pokud je jeho záměrem napsat kvalitní a pravdě i době odpovídající historický román, musí se mistrně vyznat v dějinách popisovaného období, aby dokázal správně vylicit postoje, myšlenky a tendence postav společně s vedlejšími detaily, které dodávají dílu kontext a poutavost. Vzhledem k tomu, že psané dějiny jsou vždy interpretací, je důležité zvážit i význam historiografie v historické fikci (Herz, 1981, s. 1-3). Tyto romány mají však i své hranice a není v moci žádného autora vyložit zcela přesný obraz popisované doby nebo událostí, které neprožil, a zná je pouze zprostředkovaně. Kubíček (2011, s. 13) však v tomto nachází i výhodu. Tyto knihy navíc poskytují i svědectví o tom, jak byly určité historické události vnímány v době, kdy byla díla napsána. Historická fikce může být tedy i důkazem toho, zda byl pohled na dané události zkreslený a jak byl dobou ovlivněn.

Vondruška (2023) zdůrazňuje, že beletrie není vědecké dílo a nemělo by být na ni tak pohlíženo, jelikož ji nelze rozebírat jako vědecké pojednání. Zájmem autorů by měla být snaha zobrazit reálie co nejdůvěhodněji, ale dle jeho názoru je každé takové dílo zjednodušenou stylizací, jelikož autor musí vždy respektovat příběh. Nejdůležitější je však vystihnout atmosféru dané doby a přiblížit život lidí, zaměřit se na jejich hodnoty, vztahy,

v co věřili a další aspekty. Autorky Tučková a Lednická (2021) pohlíží na historický román jako na příběh, který se částečně stal a částečně je fiktivní. Může zrcadlit pravdu a dobu i bez toho, aby bylo všechno zcela autentické a nezměněné. Zakládají si na širokém studiu různých pramenů, z nichž je orální historie tím nejdůležitějším, jelikož různé materiály často ukazují jen jeden pohled na téma nebo informace nejsou zaznamenány vůbec a je nutné sbírat svědectví pamětníků. Tímto způsobem se znovu otevřou témata, která byla promlčena, a události se tak dostanou do povědomí širší veřejnosti.

Řádný román by však měl být vedle studnice historických faktů také dobře napsanou literaturou a řemeslně zpracovaným příběhem. Pokud těchto kvalit dosáhne, text dokáže zaujmout čtenáře a bude mít určitý vliv na jejich svědomí. Může vyvolat intelektuální odezvu. Přiměje čtenáře nad problematikou uvažovat, spojovat si určité souvislosti s dnešním světem a začít si uvědomovat důležitost a užitečnost studia historie (Herz, 1981, s. 2). Dle Sliwky (2008, s. 61) se historie skládá z příběhů o lidech, kteří již nejsou naživu, a proto nemohou o svých prožitcích promluvit. Prostřednictvím historické fikce jim však může být hlas navrácen. Zásadní je však volba vhodné literatury a je k ní nutno přistupovat s velkou opatrností. V některých obdobích musela být dodržována různá omezení, i co se týče dětské literatury, proto nemusí být určitá díla vhodná, neboť nejsou historicky přesná a nabízí spíše zkreslený pohled. (Levstik a Barton, 2010, s. 118).

2.2 Přínosy historické fikce

Čtení historických románů přináší určité výhody, jelikož tyto knihy jsou postaveny na určitých pravdivých událostech. Příběhy se nás mohou více dotýkat a nutit přemýšlet nad tím, co se opravdu stalo. Nawrot (1996, s. 345) spatřuje výrazný přínos historické fikce v tom, že informace jsou zasazovány do kontextu a prostřednictvím knih je čtenářům umožněno prožít určitou fázi dějin. Důsledkem toho je zvýšená pravděpodobnost, že si nové vědomosti zapamatují, a může je to podnítit k tomu, aby se zamýšleli nad příčinami historických událostí a jejich následky pro lidské životy. Romány také ukazují, že národní, ale i mezinárodní rozhodnutí ovlivňují nejen osudy lidí, kteří žijí v té době, ale následně i budoucí generaci. Při získání historického povědomí lépe chápeme, co se stalo, co se děje nyní i to, co by se potenciálně mohlo stát v budoucnu (Shin, 2019, s. 3).

Postavy vystupující v těchto románech mohou čtenáře podpořit v pochopení sebe samých a dodat jim odvalu v určitých situacích, jelikož odhodlání postav, se kterými se

ztotožní a které čelily mnohým hrůzám v různých částech dějin, jim může pomoci s pocitem beznaděje, jež pocítují, když se potýkají s problémy dnešního světa. Dalším důležitým přínosem historických románů je také to, že s jejich pomocí začnou čtenáři chápat dějiny jako lidskou zkušenost, nikoli jako řadu izolovaných událostí nebo pouhý sled dat a letopočtů. Podobně i různé historické osobnosti nepůsobí často jako obyčejní lidé, kteří dělají chyby, a jsou popisováni jako výjimeční a neomylní. Historie se poté stává spíše mytologií než skutečností a historická fikce je vynikajícím nástrojem, jak tento pohled narušit, jelikož prezentuje pestrou škálu rozhodnutí, emocí, konfliktů a mezilidských vztahů (Herz, 1981, s. 5). Vhodně vystavěný historický román ukáže čtenářům široký obraz dané problematiky a pomůže jim dojít k pochopení skutečnosti, co se v minulosti stalo společně s kontextuálními informacemi souvisejícími například s tím, jaké kroky aktéři v dané době konkrétně podnikli, proč k události došlo a jaké byly jejich záměry, důvody a motivace. Tyto příběhy tedy bývají napsány tak, aby čtenář pochopil jednání, hodnoty i chování historických postav, a je tudíž očekávané, že si k nim bližším poznáním vytvoří osobnější pouto a zvýší se tak pravděpodobnost, že si bude o dané historické problematice hledat další informace a tím si ještě více prohloubí a ukotví znalosti (Rodwell, 2013, s. 40-41).

Přínosem těchto knih může být také pestrost jazykových prostředků. Slovní zásoba se v různých historických obdobích mění, nová slova se stávají neutrálními a jiná archaickými. Tyto proměny přinášejí určitá omezení pro dialogy a autoři historických románů nemohou dát své fantazii při jejich tvorbě zcela volnou ruku. Jazyk musí být nejen věrný postavě, která jej pronáší, ale musí i odpovídat dobové slovní zásobě (Brown, 1998). Často je bližší běžně používané mluvě ve srovnání s odbornými texty, proto bývají tato díla lépe přijímána a dokáží zejména dětské čtenáře více upoutat. Poskytují souvislé vyprávění, které je snazší sledovat než soubor dílčích informací (Rodwell, 2013, s. 40)

Tento literární žánr také rozvíjí historické kritické myšlení. Jelikož každá fikce má své limity, čtenáři jsou nuceni porovnávat faktické informace s jejich prezentací v příbězích a posuzovat, zda je zdroj relevantní a jestli se události mohly opravdu takto udát. Je zde tak prostor pro analýzu, zpochybňování a ověřování (Brugar a McMahon Whitlock, 2019, s. 82). To však běžný čtenář nedělá a přijímá často informace tak, jak jsou prezentovány v díle. Je však přirozené, když v něm knihy vyvolají určitou zvědavost a zájem dozvědět se více. Jak zmiňuje Hertz (1981, s. 4), pokud se člověk ponoří do

příběhu, může to v něm vyvolat množství otázek. Prostředí, postavy i samotný děj jej nutí k vyvozování závěrů například o tématech souvisejících se geografii, vládním uspořádání, náboženské víře, společenských postojích, způsobu oblékání, jídle, velikosti měst, způsobech dopravy, rozdělení bohatství, společenských třídách, zákonech a o mnohém dalším. Tímto způsobem vstřebá čtenář informace bez toho, aby měl pocit, že se učí. S tímto souvisí i názor Hinton a kolektivu (2014, s. 24), kteří zdůrazňují, že historická fikce tvoří skvělou kombinaci s literaturou faktu. Ta umožňuje lepší pochopení kontextu románu, jednání postav a motivací skrývajících se za jejich chováním. Toto spojení zlepšuje porozumění historické beletrii jako literárnímu dílu a jako historické argumentaci.

3 Jazykové prostředky literárních děl

Slovní zásoba zastává v literatuře důležitou roli, jelikož slova bývají autorem pečlivě vybírána takovým způsobem, aby správně zachytila děj, atmosféru, myšlenky, emoce a další důležité prvky příběhu. Jazyk užitý v knihách je také často komplexnější a bohatší v porovnání s běžně používanou každodenní mluvou. Texty obvykle obsahují slova z různých vrstev slovní zásoby v závislosti na žánru, stylu psaní a cílovém publiku. V této kapitole budou popsány pouze vybrané jazykové prostředky, u kterých je očekáváno, že se budou v dílech Veroniky Válkové vyskytovat nejvíce.

V knihách bývají použita příznaková slova, která texty ozvláštňují a jsou opakem slov neutrálních, jež mají univerzální využití, jsou spisovná, neexpresivní, frekventovaná a stylově ani dobově nezabarvená. Příznakovost slov však není stálá a proces posunu hranice spisovnosti je nekonečný. Dříve expresivní, slangové a další výrazy byly například posunuty do skupin slov spisovných, hovorových či až k neutrálním výrazům (Čechová et al. 2008, s. 170).

3.1 Lexémy s dobovým příznakem

Český jazyk prochází neustálým vývojem. Slova zanikají a do slovní zásoby naopak vstupují nová. Z tohoto důvodu některé lexikální prostředky ztrácí postupem času svou neutralitu a získávají dobový příznak. Dle Grepla a kolektivu (2007, s. 94) dělíme v tomto případě příznakové vrstvy, jež stojí na periférii slovní zásoby, na slova zastarávající a slova nová. Do první skupiny patří *archaismy*. Jedná se o lexémy, které byly postupem času nahrazeny novým pojmenováním, jež se začalo více používat, jako například spojka „protože“ místo „anžto“. Martincová (2017) dodává, že *archaismy* mívají neutrální synonymní protějšek, který posunul běžně užívaný výraz z jádra slovní zásoby na periférii. Například místo slova „duševěda“ je nyní používán termín „psychologie“. Grepl a kolektiv (2007, s. 94-95) dále popisují, že dobový příznak mají rovněž *historismy*. Tyto lexikální jednotky označují skutečnosti spjaté s minulostí, které již neexistují a zanikly. Do této skupiny patří například slovo „kádrovák“. *Historismy* nemají žádný synonymní protějšek.

Protipólem k zastaralým výrazům jsou nová slova nazývaná *neologismy*. Dle Martincové (2017) tyto lexikální jednotky vznikají zejména za účelem pojmenování nové

skutečnosti či nahrazení již existujícího výrazu přesnějším. Dalším záměrem může být vytvoření zajímavých inovativních vyjádření. Neologismy však mohou být tvořeny i spontánně. Z hlediska strukturního dělíme neologismy na slovotvorné (např. bavič), slova, která vznikla ze zkratek (např. cédéčko), dále na slova přejatá (např. snowboard) a také jsou do této skupiny řazeny neosémantismy označující slova, která získala další nový význam. Například přídavné jméno „hvězdný“ znamená též „vynikající“. Dále je dělení rozšířeno i o nové frazémy a víceslovná pojmenování. Čechová a kolektiv (2008, s. 171) dodávají, že nově vzniklé tvary, odvozené a složené, mají buď český základ, jako je tomu v případě slova „odpírač“, nebo také hybridní, například u slova „biopotravina“.

Grepl a kolektiv (2007, s. 95) dále upozorňují na proměnlivý proces ukotvování neologismů. Postupem času se tyto lexikální jednotky mohou začlenit do jazyka a ztratit svůj příznak, nebo se naopak nemusí uchytit vůbec a vymizí. V dnešní době je v českém jazyce patrný značný vliv angličtiny, odkud se přejímají slova v současnosti nejvíce.

3.1.1 Přejímání slov z cizích jazyků

Přejímání slov z cizích jazyků je jeden z nejčastějších procesů rozšiřování slovní zásoby českého jazyka. Tato pojmenování slouží k označování nových skutečností (např. telefon) nebo jevů, které jsou spjaty s určitým prostorem a časem (např. vádí). Dále mohou přejatá slova fungovat jako stylistická synonyma v případě, kdy je druhý výraz expresivní, knižní a podobně, jako je tomu v případě slov „rozsudek“ a „ortel“, nebo se může jednat o eufemismy, ke slovu „tlustý“ přísluší společensky vhodnější výraz „korpulentní“. Častým jevem je také přejímání termínů, které jsou poté mezinárodně srozumitelné a mají jasný význam (Grepl, 2007, s. 100).

Dle Internetové jazykové příručky (2008–2024) nejsou pro pravopis slov přejatých stanovena jasná pravidla, ale jejich psaná forma podléhá často okolnostem, jako jsou frekvence, morfologické vlastnosti a další. U některých slov je původní pravopis zachován, jako například u slova „laser“, jiná prošla procesem počesťování, jako v případě slova „kovboj“.

3.2 Lexémy sociálně příznakové

Dle Hubáčka a Krčmové (2017) jsou výrazy s tímto příznakem, nazývané také sociolektismy, sociálně podmíněny a jedná se zejména o slova, která jsou užívaná lidmi patřícími do stejné skupiny. V souvislosti s tímto tématem rozlišujeme *profesionální slang*, mluvu skupiny lidí, kteří mají stejné zaměstnání a používají výrazy spojené se svým oborem, termín *skupinový slang* je spjat s jazykem skupiny lidí se stejným zájmem a třetím souborem výrazů je *argot*, který je užíván mezi lidmi podílející se na kriminální činnosti.

Výrazy patřící do jednotlivých slangů se mohou stát obecnými a začít se postupem času používat i mimo danou sociální skupinu. Stávají se z nich výrazy obecné, například v případě slova „medit si“, nebo hovorové, jako je tomu u slova „spacák“ (Čechová et al. 2008, s. 172).

3.3 Lexémy s expresivním příznakem

Lexikální jednotky s expresivním příznakem přinášejí do literárních textů subjektivitu a emocionalitu. To jim dodává další rozměr a zároveň vyvolávají ve čtenářích citovou i jinou další odezvu. Krobotová (2001, s. 37) popisuje, že citově zabarvená slova se nazývají emocionální a „vyjadřují citový vztah mluvčího ke skutečnosti“. Lexémy s expresivním příznakem lze dělit na kladně zabarvená a na negativně zabarvená.

3.3.1 Kladně zabarvená slova

Kladný příznak mají *familiární slova*. Jde se o výrazy, které mezi sebou užívají lidé, kteří se dobře a důvěrně znají (např. oslovení srdíčko). Dále do této skupiny patří *hypokoristika*. Jedná se o domácí jména a různé verze osobních jmen (např. Kát'a, mamka). Mezi kladně zabarvená patří také *dětská slova*, běžně používaná ve společnosti dětí. Lidé v těchto situacích často mění svoji mluvu a užívají slova jako „papat“ nebo „hačat“. Pro tento typ slov je význačná deminutivnost. Dále k expresivním lexémům patří *eufemismy* neboli *meliorativa*, která nahrazují hrubá, přímočará a často společensky nevhodná slova (např. užití slova „zesnout“ místo méně zdvořilého výrazu „umřít“). Postupem doby se jednotlivé eufemismy stávají spíše neutrálními a je nutno k nim přiřadit vhodnější pojmenování, proto tato slova musí být neustále nahrazována novými (Grepl, 2007, s. 95-96).

3.3.2 Negativně zabarvená slova

Negativně zabarvená jsou *hanlivá slova* označovaná též *pejorativa* (např. špicl), se kterými souvisí *augmentativa*, *slova zveličelá* (např. babizna, psisko). Ta však v určitém kontextu nemusí mít vždy negativní význam (např. To je ale hodné psisko). Dále jsou do této skupiny řazena *slova zhrubělá* (např. žrát) a *slova vulgární* (hajzl). Protikladem kladně zabarvených eufemismů jsou *dysfemismy*, které naopak zintenzivňují nepříjemnou skutečnost, jak je patrné z příkladu, kdy je místo slova „zemřít“ použito hrubé označení „chcípnout“ (Grepl, 2007, s. 96). Společnost přistupuje k těmto výrazům se stále větší tolerancí a výrazy tak časem ztrácejí svůj negativní expresivní příznak (Čechová, 2008, s. 171).

3.4 Přirovnání a jejich aktualizace

Přirovnání nese intenzifikační a zdůrazňovací funkci a jeho úlohou je zvýraznit dané pojmenování. Mnohá z nich jsou již v jazyce pevně ukotvena a zautomatizována jako například „chytrý jako liška“ (Minářová, 2009, s. 66). Dle Krobotové (2001, s. 37) mohou obsahovat i prvky ironie, například v případě „nos jako okurka“, nebo také poukazovat na společnou podobnost, jako je patrné v případě „vytahuje se jako tričko“. Některá přirovnání se vyznačují estetickou hodnotou (např. zbledla jako měsíc).

Různá běžná přirovnání jsou často aktualizována. To znamená, že jsou nějakým způsobem ozvláštněna a působí neobvykle. Slouží zejména ke zpestření textu. Aktualizované prostředky jsou vždy příznakové, čím více se však nová spojení slov opakují, tím více upevňují své místo v jazyce, až může dojít k jejich automatizaci (Čechová et al. 2008, s. 250-251).

4 Knižní série Kouzelný atlas Putování časem

4.1 Základní informace o knižní sérii

Knižní série *Kouzelný atlas Putování časem*³ obsahuje v současné době 29 dílů⁴, které se zaměřují na různá historická období. Jedná se o dobrodružné, historické knihy s prvky fantasy řazené mezi literaturu pro děti a mládež, jsou ale vhodné pro každého, kdo se zajímá o daná historická období. Čtenáři tato díla začali zkráceně nazývat „bárovky“ dle jejich hlavní postavy Báry Holečkové. Jedná se o dvanáctiletou dívku, která na půdě našla kouzelný atlas, jehož stránky ji vždy přenesou do minulosti do určitého historického období, kde prožije nějaké dobrodružství a přitom získá znalosti o dané době, reálných osobnostech, o životě tamějších lidí a podobně. Hlavní hrdinka však po přenesení do minulosti nikdy neví, v jakém období se ocitla ani na jakém místě se nachází. Pokud se objeví někde, kde se mluví jazykem, který vůbec nezná, nebo potřebuje pro svůj pobyt v daném historickém období mluvit určitým jazykem plynně, hovoří ihned po přenesení do konkrétního místa jako rodilý mluvčí. Děj doprovázejí ilustrace nakreslené Petrem Koplem a jelikož jsou tyto knížky dokonce využívány v hodinách vlastivědy či ke společnému čtení na základních školách, autoři k nim vytvořili i pracovní listy, jež jsou volně dostupné na webových stránkách nakladatelství Grada.

Ke knižní sérii vznikly i webové stránky⁵ nabízející informace o autorce i dílech a obsah související s životem hlavní hrdinky. Čtenářům mohou sloužit i jako zpestření a doplnění četby, jelikož na nich najdou obrázky Bářina pokoje, její kalendář nebo také tipy na existující odborné knihy, beletrii či encyklopedie, ve kterých vždy hlavní postava hledá informace týkající se doby, kam cestovala. Dále se na webových stránkách nachází mapa s vyznačenými místy, jež díla již pokryla, společně s informacemi, o jakých obdobích plánuje autorka psát dále. Čtenáři měli dokonce možnost zapojit se do ankety týkající se příštího tématu knihy. Pro interakci fanoušků této série s autorkou či hlavní postavou slouží zeď s příspěvky *Na kus řeči*, kam mohou vkládat své dotazy. Čtenářům je také nabízena možnost stát se členy čtenářského klubu Společenství kouzelného atlasu.

Veronika Válková ke své sérii pořádá i besedy, v rámci kterých jezdí do škol a knihoven nejen po České republice, ale i do zahraničí, například do Paříže, Reykjavíku,

³ V práci je užíván zavedený způsob zápisu názvu knižní série s velkým P

⁴ Počet knih série v lednu roku 2024

⁵ VÁLKOVÁ, Veronika. *Bářin kouzelný atlas*. Online. Dostupné z: <https://www.kouzelnyatlas.com>. [citováno 7. 1. 2024].

Milána nebo Bruselu. Celý program má být interaktivní, zahrnuje úvodní besedu s žáky, představení kontextu daného historického období, autorské čtení a vědomostní soutěž, při které pracují žáci ve skupinách a hledají odpovědi na různé otázky. Témata besed jsou omezená a nelze si vybrat jakoukoliv knihu z knižní série. Nyní⁶ jsou v nabídce besedy k dílům o vzniku Československa, Egyptě, Trojské válce, Poseidonovi, svatém Václavu, Vikinzích, Rudolfu II, Marii Terezii, Karlu IV. a Tereziánském ghettu.

4.2 Životopis a tvorba Veroniky Válkové

Veronika Válková je úspěšná česká spisovatelka, historička a pedagožka. V průběhu svých studií latiny a historie na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, kde poté získala i doktorát, se stala učitelkou na gymnáziu Na Pražačce a vydala i sama ilustrovala první díl dnes již kultovní fantasy série *Wetemaa*. Ze strachu z neúspěchu kvůli předsudkům, které byly dle Válkové v té době spojovány s autorkami fantasy, psala knihy pod pseudonymem Adam Andres. Tyto obavy se však nenaplnily a autorka získala Zlatý Ikaros za nejlepší fantasy roku 1993. Na univerzitě začala společně s kolegy pracovat na učebnicích dějepisu pro základní školy a poté i pro gymnázia, ke kterým vznikly i čtyři metodické příručky. Navázala také dlouholetou spolupráci s Českou televizí a Českým rozhlasem. Jejím zájmem i významnou inspirací ke psaní je cestování a sama nebo jako profesionální průvodkyně či hráčka na kontrabas v Pražském studentském orchestru procestovala již Evropu i část Asie (Grada, 2023).

Podnětem pro napsání série *Kouzelný atlas Putování časem* byla pro autorku malá rozmanitost knižního trhu v oblasti literatury pro dívky a její první díl, který zpracovává mladá léta Karla IV., byl vydán roku 2011. Cílem autorky je nalákat děti k historii a vzbudit v nich zvědavost, aby měly chuť si informace vyhledávat a ověřovat. Knihy mají však čtenáře hlavně bavit a zaujmout, v žádném případě není jejich cílem nahrazovat učebnice (Pevnost, 2011). Válková zdůrazňuje, že i přes literární svobodu si klade za cíl zachovat historickou přesnost. Sama pečlivě zkoumá mapy, fotografie, kresby a hledá různé informace o dobovém oblečení, účesech a podobně, aby vytvořila autentický obraz dané doby (Hátlová, 2013). Věnuje se rozličným tématům od pravěku až po moderní dějiny a historická období v knihách nejsou seřazena chronologicky.

⁶ V lednu 2024

4.3 Kompozice

Knihy této početné série zahrnují i krátký úvod, který se vyskytuje na prvních stránkách všech dílů a odlišuje se od ostatního textu jiným fontem, navíc je tištěn na čtverečkový papír. Vzbuzuje dojem, že ho napsala sama hlavní postava, protože je na rozdíl od zbytku knih, které jsou vyprávěny z pohledu vševědoucího vypravěče, psán ich-formou. Úvod představuje čtenářům hlavní hrdinku a přibližuje, jak funguje cestování do minulosti. Seznámení s Bárrou může sloužit k rychlejší identifikaci čtenáře s postavou a vzbuzení sympatií k ní, jelikož prožívá podobné problémy jako cíloví čtenáři. Popisuje rodiče jako „dospěláky“ myslící si, že ví, co je pro ni nejlepší. Dále se trápí tím, že nemá sourozence, popisuje, jak pro ni bylo těžké stěhování z panelového domu z centra Prahy do rodinného domu se zahradou stojícím kus za hlavním městem, jelikož přišla o kamarády a známé prostředí. Toto jsou témata, která mohou být čtenářům blízká, pokud je sami prožili nebo prožívají. Dále úvod představuje, jak funguje kouzelný atlas, a Bářino podezření, že v přemísťování do minulosti hraje velkou roli kočka Barča. Díky tomuto začátku nemusí děti číst knihy popořadě, ale mají možnost si vybrat tu, jejíž téma je zrovna zajímavé. Pokud se v ději vyskytnou zmínky o prožitcích z jiných knížek, je vše dostatečně vysvětleno, aby čtenář pochopil, o co se jedná.

Většina knih této série sdílí také podobnou strukturu. První a poslední kapitoly se zpravidla odehrávají v současnosti, přibližují Bářin život a ukazují, jak se věnuje každodenním činnostem, vypracovává úkoly, tráví čas u babičky a podobně. Poté následuje cesta na půdu, odkud se pomocí atlasu přemístí do nějakého historického období. Někdy si před tím zapíše krátký záznam do deníku, aby poté věděla, co se dělo a jaké má povinnosti, jelikož tráví pryč různě dlouhou dobu a vrátí se vždy do stejného okamžiku. Na konci knihy si pokaždé zaujatě hledá informace o osobách, které v minulosti poznala, a událostech, jež prožila. Zasazuje si je do kontextu, vytváří tabulky, tiskne obrázky a vypisuje poznámky. Ke svému *Cestovnímu deníku časem a prostorem* si také přidává získané předměty z minulosti. Ty mají i značnou historickou hodnotu, jelikož například mimo jiného získala náramek z mamutí srsti a vlastní tedy jeho nepoškozenou DNA.

Jednotlivé díly série na sebe buď ihned navazují, nebo je mezi nimi malý časový rozestup. První knížka začíná v posledním týdnu letních prázdnin a například začátek 23. dílu *Arábie: Mezi beduíny* se odehrává v listopadu, takže současný Bářin život se výrazně nemění.

4.4 Základní postavy

V každé knize se vyskytuje několik základních postav, které jsou součástí Bářina každodenního života, a na každé výpravě do minulosti se seznamuje s novými lidmi, ať už jsou to ti, kteří se jí ujmou, nebo reálné historické osobnosti. V průběhu dalších dobrodružství na různé postavy vzpomíná a připomíná si to, co se od nich naučila.

Bářini rodiče Lubomír a Jana Holečkovi neví, že cestuje do minulosti, a častokrát se podivují nad jejím zájmem o dějiny, jelikož s každou cestou přichází nové nadšení pro určité téma. Dbají na to, aby měla dobré známky, dávají jí omezený čas na hledání informací na internetu a zodpovídají její časté zvědavé dotazy. Její maminka je anglistka a překládá knížky a tatínek často jezdí na služební cesty do zahraničí, kde má důležitá jednání. Situace vzniklé interakcí Báry s rodiči přináší další možnost identifikace dětských čtenářů. Prostřednictvím knihy sledují rodinné konverzace, které pravděpodobně zažívají i ve svém životě. Tyto situace jim hlavní hrdinku více přibližují.

4.4.1 Postava Báry

Bára je dvanáctiletá dívka, která se na začátku série přestěhovala s rodiči z hlavního města do domu za Prahou. Nemá žádné sourozence, kvůli změně školy přišla o své přátele, ale stále má kamarádku Terezu. Na začátku série je zřejmé, že jsou pro ni všechny tyto změny těžké. Má strach z nástupu do šesté třídy, kde se všichni již znají, a cítí se přehlížena, protože neměla žádnou roli v rozhodování o stěhování. O jejím fyzickém vzhledu najdeme zmínky v jednotlivých dílech. Víme, že má zelenohnědé oči a kratší tmavé vlasy, čtenářům však k celistvé představě hrdinky napomáhají ilustrace Petra Kopla, které doprovází celou sérii.

Bářino vyjadřování se zdá adekvátní věku dvanáctileté dívky. Používá různé expresivní výrazy a vymyšlená slova. Svůj telefon nazývá *tydlifon*, pečené stehno *okousátko* a v situacích, kdy se vyděsí, používá ráda slovní spojení přejaté od své babičky a říká, že dostala *couravej psotník*. Pokud se dívka v něčem zmýlí nebo se jí něco nepovede, říká si *debilka* nebo nejčastěji *blbkyně*. Jedná se o nadávku, kterou se naučila během čtení románu *Celínka*.

Bára je velice odvážná a sebevědomá dívka snažící si poradit v každé situaci, již jí život přinese. Nezačne propadat panice, ale pokouší se ihned vymyslet řešení. Sama o sobě

říká, že jí v hlavě naběhne záložní krizový program, který donutí její mozek k aktivitě a zachovává její mysl klidnou. Na svůj věk dokáže také náročné situace dobře vyhodnocovat. Je velmi empatická a často pláče, když poslouchá osudy různých postav. Rychle si vytváří k lidem citové pouto a pomáhá jim, i když je příliš nezná.⁷ Nemívá předsudky k různým osobám a snaží se s každým mluvit slušně. Díky jejímu milému chování si ji ostatní často brzy oblíbí. Nemá ráda nespravedlnost a vždy chce bojovat za to, co je podle ní správné. Nechybí jí ani schopnost sebereflexe. Pokud něco opravdu pokazí, dokáže uznat svoji chybu, přeje si ji napravit a umí se řádně omluvit.

V minulosti se většinou učí novým dovednostem, které by si pravděpodobně neměla možnost jinde vyzkoušet. I v případech, že jde o domácí práce a jiné méně zábavné činnosti, jako například vyšívání, se jim zpravidla postaví čelem. Má také velký zápal pro učení a miluje jazyky. V současném světě chodí na hodiny francouzštiny, a dokonce si ve 24. díle série zařídila soukromé lekce latiny. Dále se učí anglicky a během několika návštěv měla možnost zlepšit i své znalosti němčiny. Jejími dalšími zálibami jsou gymnastika, hudební nauka a hra na klavír.⁸

Velmi ráda čte naučné knihy nebo encyklopedie a získává z nich další vědomosti. Informace hledá na internetu, ale i v naučné literatuře z domácí rodinné knihovny. Cesty do minulosti ji výrazně motivovaly k zájmu o dějiny, který jí v páté třídě při hodinách vlastivědy chyběl, a rodiče jí na její přání koupili vlastní obsáhlou historickou encyklopedii. S chutí však bere do ruky i beletrii, a zejména tu starší. U babičky si nejraději vybírá ilustrované knihy se zlatými ořízkami. Složitější a zastaralejší jazyk těchto děl pro ni není překážkou a zvládla přečíst také „broučkiády“ od Svatopluka Čecha. U knih pojednávajících o obdobích, která navštívila, ji ruší nesprávnost historických faktů.

Pro autorku je dle rozhovoru pro časopis *Rodina a škola* (2012) důležité, aby se Bára chovala stále jako dvanáctiletá. Snaží se tedy dávat si pozor na to, co dítě v tomto věku již chápe a co zase nemusí ještě vědět. V rozhovoru pro deník *Právo* (2020) zveřejněném na serveru *Novinky.cz* prozradila, že vtipné hlášky hlavní postavy pochází často od jejích žáků a prostředí gymnázia je pro ni v tomto ohledu velice inspirující.

⁷ Například s Maxem z knihy *Terezínské ghetto* mluví jen pár minut, ale poté celou dobu přemýšlí nad tím, jak mu pomoci, a chce ho jít navštívit.

⁸ Své znalosti jazyka a hraní na nástroj využila například v knihách s tematikou Marie Terezie, když byla na jejím dvoře, kde zažila výuku a vzdělávání, jakého se dostávalo princeznám v dané době.

Jako každé dítě Báru občas štvou rodiče, dostává se do malérů, odmlouvá a podobně. I tímto chováním se může přiblížit dětským čtenářům. Otázkou však zůstává, zda kvůli cestám do minulosti a četným zkušenostem rychleji nedospívá a jestli se její pohled na svět nebude časem lišit od jejích vrstevníků. Postava však stále nabízí mnoho znaků, se kterými se mohou mladí čtenáři ztotožnit, a může je inspirovat svým nadšením pro učení se novým věcem.

4.4.2 Kočka Barča

Jeden z fantasy prvků v těchto knihách je záhadná černobílá kočka Barča, kterou Holečkovi získali společně s koupí domu. Její předlohou byl autorčin stejnojmenný domácí mazlíček. V současném Bářině světě se jedná o obyčejnou kočku s trochu zvláštním chováním. Zajímavé však je, že se vyskytuje často v lidské podobě i v ději odehrávajícím se v minulosti a Báře pomáhá ve chvílích, kdy se nachází v nešťastné situaci. Svá tajemství si však nechává pro sebe a odmítá hrdince odpovídat na otázky související s fungováním atlasu. Jméno postavy bývá spojeno určitým způsobem s kočičí tematikou nebo barvou její srsti či očí, například vystupovala jako hraběnka von Katzenburg nebo paní Kocourková, aby ji čtenáři poznali, v jiných jazycích to ale nemusí být tak patrné, jako v případech hraběnky Feketeszörzme-Fehérmancs nebo baronky von Weistätzchen. Na webových stránkách knižní série lze najít všechny postavy, za které se vydávala, společně s fotografiemi panenek oblečených do dobového oblečení a obrázky přibližujícími, jak mohla vypadat.

Je velmi důležité, aby byla u toho, když Bára zachází s atlasem, jinak pravděpodobně neví, kam se přenesla. Má patrně také schopnost přenést ji zase zpět. V knize o Terezíně se zrovna nenacházela na půdě a Bára málem odjela transportem do Osvětimi. Dá se říci, že v minulosti hrdince vždy pomáhá, vytahuje ji z maléru a dohlíží na to, aby se jí nic zlého nestalo, ale zdá se, že nějakým záhadným způsobem cestování časem i řídí a na rozdíl od Báry si zranění, která ušetří v minulosti, přináší do přítomnosti.⁹ Často také nějakým způsobem pomáhá ostatním postavám z těch období,

⁹ Například v příběhu z doby kamenné se poranila při boji se lvem, poté ji to ošetřil veterinář a při pobytu v Mezopotámii se jí rána zahojila.

kam se hrdinka přenese, a vždy to vypadá, že ji ti lidé znali i jistou dobu před Bářiným příchodem.¹⁰

¹⁰ Například v knize *Pražské povstání: Růže a barikády* sehnala jedné rodině téměř nedostupné léky.

5 Vznik ČSR 1918 – velezrada se trestá

5.1 Děj knihy

Kniha Veroniky Válkové zaměřující se na vznik Československa je osmnáctým dílem série a je rozdělena do třinácti kapitol. Na počátku příběhu se rodina Holečkových vydává do Jizerských hor k Bářině babičce, která potřebuje opravit rozbitá kamna, a po návratu můžeme sledovat Báru při každodenních činnostech, jako je plnění domácích úkolů. Poté se vydá na půdu a přenesse se do roku 1918. Když se ocitne v minulosti, najde na zemi obálku s potravinovými lístky a dle roku i místa na nich napsaných odvodí, v jaké době se nachází. Rozhodne se, že ztracenou obálku vrátí a vydá se hledat její majitelku. Po cestě do města potkává zajatého ruského šlechtice Andreje, se kterým se později domluví na lekcích latiny, a po menších potížích najde paní Vodenkovou. Ta se rozhodne se jí ujmout. Bára tak zažije maloměstský a vzhledem k probíhající válce překvapivě klidný chod života v Dobříši. Chodí do Pouští na návštěvu a pro nějaké jídlo na přílepenou k rodině manžela paní Vodenkové a seznámí se i s Mervartovými, jejími rodiči. Zvykne si i na podezíravou sousedku paní Pernerovou, která ji poté bude dávat lekce němčiny.

Těsně před vyhlášením Československa ji zatkne za velezradu člen tajné policie, když v hospodě, kam půjde vyzvednout pana Mervarta, prohlásí, že slavit blížící se svátek císaře bude zbytečné, když se brzy vyhlásí samostatnost. Poté má být převezena k soudu do Příbrami, ale k tomu nedojde, protože ji zachrání baronka von Weistätzchen, záhadná postava kočky Barči. Ke konci knihy je tedy vyhlášena samostatnost Československa a celé město slaví a těší se z toho, jak se vše obrátí k lepšímu. Vyvěšují se vlajky, které v té době byly jen červenobílé bez modrého trojúhelníku.

Po návratu domů si Bára vše zapíše, najde si podrobnosti osamostatnění, cestu Tomáše Garriguea Masaryka, který bojoval za uznání Československa, a další informace. Na úplném konci příběhu dojde k překvapivému zjištění, protože kniha *Vilímkův humoristický kalendář* se objevuje jak v současnosti, kde si ji vypůjčí Bára od babičky, tak v minulosti, kde v ní luští rébusy společně s paní Mervartovou. Když ho otevře, zjistí, že se jedná o ten samý, protože je v něm písmo paní Mervartové. Z dalších knih se dozvídáme, že trávila čas u svých vzdálených příbuzných a paní Mervartová byla její prapraprababička.

5.2 Prostředí

Kniha obsahuje reálné lokace, které lze i nyní navštívit. V této knize se hlavní hrdinka objevila v blízkosti zámku Dobříš. Tato geografická reference může být pro čtenáře zajímavá, zejména pokud tento zámek navštívili nebo mají zájem se o něm dozvědět více. Pokud si najdou obrázky, mohou si dané prostředí lépe představit a vytvořit si k příběhu osobní vazbu. V knize se objevuje hotel Heinz, kde se pan Mervart setkával se svými známými a který lze v Dobříši navštívit. Reálná je také osada Pouště nacházející se několik kilometrů od Dobříše, kde vlastní statek rodina manžela paní Vodenkové. V knize je také odkaz na ZOO Liberec, kterou na začátku knihy navštíví Bára s rodiči, se zmínkou o bílých tygrech.

5.3 Postavy

Miroslava Vodenková

V roce 1918 bydlí hlavní hrdinka u Miroslavy Vodenkové, jejíž manžel Rudolf byl poslán do války, a ona tak žije jen se čtyřletou dcerou Věruškou. Dříve byla učitelkou, ale v období první světové války nebylo vhodné, aby sezdaná žena ze slušné rodiny pracovala. Umí také plynule německy a má sestru na studiích.

paní Mervartová a pan Mervart

Rodiči paní Vodenkové jsou paní Mervartová a pan Mervart. Josef Mervart je reálná postava a jedná se o dramatika her *Servus*, *Černý myslivec* nebo *Na statku a v chaloupce*. Jeho díla byla dokonce hrána i v Národním divadle.

Paní Pernerová

Další postavou je sousedka paní Pernerová, která k nim chodí na časté návštěvy a přináší pravou kávu od příbuzných. Manžela má také na frontě a později pomáhá Báře s němčinou. Ze začátku je k ní ale velmi podezřívá.

Andrej Viktorovič Rjepkin

Další výraznou postavou je Andrej Viktorovič Rjepkin, šlechtic, který je válečným zajatcem. Po revoluci v roce 1917 v Rusku musel také na frontu a po návratu domů do vesnice u Blagodatě našel rodinný statek zcela vypálený a zjistil, že jeho rodiče a sestra jsou po smrti. Poté byl znovu nasazen na frontu, následně byl zajat, zraněn a poslán rakouskými vojáky do lazaretu, kde se zotavil, pouze však z fyzických zranění. Báł se, že ho repatriují, ale baronka von Weistätzchen rozhodla, že ho vezme s sebou do Francie, aby byl v bezpečí. Tato baronka je v této knize kočka Barča v lidské podobě.

5.4 Motivy

5.4.1 Každodenní život v roce 1918

Kniha poskytuje mnohá nahlédnutí do činností každodenního života v období první světové války, se kterými se v dnešní době nesetkáváme příliš často. Příběh nabízí podrobnosti, jako například, že toaletu sdílely dva byty a muselo se dojít ven na pavlač, kde Bára dostala vynadáno, protože tam proběhla v noční košili. Dříve na to bylo pohlíženo stejně, jako kdyby byl člověk nahý. Je zde také patrný jiný styl oblékání, i když není samozřejmě zcela odlišný. Poté, co se přenesla do minulosti, měla na sobě šaty pod kolena s námořnickým límcem a modrými i bílými proužky, dále modré podkolenky, střevíčky a tmavomodrý slamák s mašlí. Všichni v té době chodí vhodně oblečení, paní Vodenková nosí korzet a Věruška má vždy hezké šaty. Každé odpoledne se jde na vycházku, večer se vždy čte nebo se dělají domácí práce, jako například vyšívání. Všichni chodí spát brzy, protože elektřina i petrolej jsou drahé.

„Vycházka spočívala v korzování alejí na náměstí, zdravení se s kolemjdoucími dámami a drbáním. Tedy společenských rozhovorech.“ (s. 49)

Mezi činnostmi, které v současnosti díky technickému pokroku nejsou již tak namáhavé, patří praní prádla, jelikož za první světové války se stále používaly necky a valcha. Než se začne vařit, musí se zatopit v kamnech a v knize je také vyobrazena situace, kdy Bára zkouší oškubat kuře. To se již v dnešních zejména městských domácnostech dělat nemusí.

Tak, a teď to vzala hezky od hlavy, levou rukou si to přidržela a pravou bude škubat po směru, jak to peří roste. Zkusila si to. (s. 77)

Auta jsou v té době vzácností, stále se k přepravě používají koně, kteří tahají bryčky, ale baronka von Weistätzchen má automobil zvaný laurinka, který jede až 60 km/h a je to značný unikát.

5.4.2 Strach a strádání

Celým příběhem je protkaný strach o členy rodiny a jsou v něm patrné obavy z nejasnosti zítřků i nedostatku jídla. I když válka Dobříš nezasáhla přímo, promítá se i tak do života obyvatel, jelikož ti postrádají své blízké, kteří byli posláni do války. Paní Vodenkové odešel na frontu manžel, který tak ani nestihl narození jejich dcery, a na dopisy od něj musí rodina čekat celé týdny. Vráti se až, když bude Věrušce skoro pět let.

„Tatíček je ve Francii!“ hlásila Věruška. „Já se za něj každý večer modlím!“ „Díky Bohu že ve Francii, aspoň už o něm máme zprávy,“ řekla paní Vodenková. „Ale ten první rok, to byla hrůza, nevěděli jsme, jestli je vůbec naživu.“ (s. 34)

Její sousedka paní Pernerová má muže také na frontě a nemá ani děti, takže je většinu času sama a jediným rozptýlením jsou pro ni návštěvy u sousedky.

„Já se jim vždycky na to naše úterní kafičko tak těším. Co mám muže na frontě, je tohle moje jediná radost.“ (s. 53)

Součástí příběhu je také velice smutný osud mladého Andreje Viktoroviče, který zažil hrůzy války na vlastní kůži. Členové jeho rodiny byli v Rusku krutě zavražděni, takže nemá žádné příbuzné a hrozí mu, že bude poslán zpět do rodné země, kde panují tragické poměry. V knize je dále patrný strach z nedostatku jídla. Lidé musí na nákupy nosit potravinové lístky, jelikož jídla je málo, ale ani ty jim nejsou příliš platné, protože často není k sehnání ani mouka a jiné základní potraviny. Obyvatelé tak šetří jídlem, jak to jde, a vstávají brzy ráno, aby byli u obchodů jako první. I na cukr mohou zapomenout a místo kávy pijí její náhražku z praženého žita.

„...na Dobříši už přes týden nejde sehnat ani hrstička. Dělam jen bramborové těsto.“ (s. 103)

5.4.3 Vlastenectví

Vlastenectví je také velmi výrazným motivem této knihy a je zřejmé zejména ke konci příběhu, kdy je vyhlášena samostatnost. V Dobříši propukne nadšené veselí, lidé začnou šít a vyvěšovat československé vlajky a čtou zprávy o tom, jak se vojáci vrací z front. Zpívá se budoucí hymna *Kde domov můj* a lidové slovanské písně, pořádají se průvody i slavnostní proslovy a čtou se slibné a radostné zprávy z *Národních listů*. Lidé mají naději na zlepšení poměrů a těší se, že se život obrátí zpátky k lepšímu. Uvědomují si, že to bude vyžadovat mnoho práce, protože potřebují nové peníze, hranice, hymnu, znak, ministry a další záležitosti řádně fungujícího státu.

„A jestli si chcete přečíst noviny, přivezla jsem právě z Prahy zvláštní vydání. Víte... dopoledne v Praze vyhlásili samostatnost...“

V místnosti se rozhostilo ticho. Takové slavnostní, pohnuté, skoro nábožné. (s. 149)

6 Možnosti využití knihy Vznik ČSR 1918 ve výuce

6.1 Neznámá slova

Děj odehrávající se v roce 1918 nabízí širokou škálu slov, která nejsou v současné době příliš frekventovaná a jsou příznačná spíše pro období okolo první světové války. Ve většině případů jsou výrazy v textu vysvětleny a zasazeny do kontextu, protože hlavní postava Bára neví, co znamenají. Bývají také vyznačeny kurzívou. Dozvídáme se tak, že místo policejní stanice existovala *četnická stanice*, kde bylo po Báře vyžadováno, aby jim sdělila *nacionále* neboli osobní informace. Co se týče dalších označení budov a institucí, v textu se objevuje slovo *měšťanka* v situaci, kdy paní Vodenková přemýšlí, zda by měla Bára za dobu jejího pobytu v Dobříši chodit do školy. Jde tedy o univerbizační slova měšťanská škola. Pro hlavní postavu je cizí také slovo *lazaret* označující vojenskou nemocnici. Další neznámé slovo je *cirkulář*. Jedná se o zastaralý výraz pro oběžník, tedy psaní s oznámením, nebo *repatriovat*, čehož se bála postava Andreje. Měl strach z toho, že bude poslán zpět do Ruska, kde přišel o svou rodinu a kde byla velmi špatná politická situace. Čtenáři také nemusí znát význam urážlivého označení příznivce sociální demokracie *socan*.

Jelikož příběh nabízí poznatky z každodenních a jiných činností počátku 20. století, čtenáři se setkají se slovy spojenými s domácími pracemi, například s označením pro praní větších kusů látek, jako jsou ubrusy, peřiny a podobně, kterému se říká *velké prádlo*, a dalšími výrazy spojenými s touto činností, jako například *valcha*. Další potencionálně neznámé a poněkud zastaralé je slovo *tály* následně vysvětlené jako těžké kovové pláty, které sloužily k vaření, nebo *nesbírané mléko* vyznačující se vrstvou usazené smetany na hladině. Na začátku příběhu při rozhovoru o rozbitých kamnech je zmíněno, že kamna *netáhnou*, i když je minulý týden dobře *osadili*. Lze předpokládat, že tato slovní spojení budou pro mladé čtenáře neznámá, jelikož kamna se v moderních domácnostech příliš nevyskytují. Ze situace, kdy Bára poslouchala rozhovor kováře a sedláka, se lze dozvědět zajímavé informace o tradičních řemeslech, v tomto případě se konkrétně jedná o to, jak se nasazují koni podkovy. Je zde zmíněno, že hřebíky používané na podkovy se nazývají *podkováky*. Kovář také varuje před hlasitým komentováním politické situace na veřejnosti a zmiňuje slangové slovo pro tajnou policii ve větě: „*Soused souseda snad ne, ale tajných je všude jak vši v kožiše a na ulici je nepoznáte.*“ (s. 27). Toto upozornění naznačuje dobu politického napětí, kdy bylo důležité být obezřetný při vyjadřování politických názorů.

6.2 Přirovnání

V knize se objevují nevšední přirovnání, která podtrhují originální a pestrý styl autorčina psaní. Při popisu rozhovoru o neúspěšné opravě kamen, kdy vypadly na Bářina otce a strýce saze, použila autorka přirovnání, že kvůli černé barvě „*vypadali jako dva Ašanti*“ (s. 8). Mladí čtenáři však nemusí vědět, že se jedná o africký národ. Když Bára hledala bydliště paní Vodenkové, aby jí mohla vrátit ztracené potravinové lístky, setkala se všetečnými dotazy tamějších obyvatel a poznamenala, že jsou „*zvědaví jak stará Blažková*“ (s. 24). V textu najdeme také přirovnání „*chlapec jako panna*“ (s. 28) v situaci, kdy kovář vyjadřuje svůj strach, že mu odvedou na frontu i jeho druhého syna. Velice originální spojení slov se vyskytuje v popisu podezřavého pohledu paní Pernerové na Báru, která zprvu nevěděla, co si o ní myslet a „*vrtalo jí to v hlavě jako červotoč ve starodávné almaře*“ (s. 70). Humornou situaci vytváří počáteční nesprávný úsudek Bary při rozhovoru o pračce, kdy paní Vodenková řekne větu „*Psali jsme tam tehdy s mužem o cenu, a byla drahá jako kráva!*“ (s. 68). Dívku nejdříve udiví, že použila takto expresivní výraz ve významu míry, ale poté jí dojde, že myslela opravdové zvíře.

Jelikož Bára mluvila s Andrejem francouzsky, nejdříve se trochu pozastavil nad jejím přízvukem, protože se nejvíce naučila mluvit tímto jazykem v době Marie Terezie, kterou se zabývá devátý díl této knižní série, a ona si myslela, že jeho pochvala znamená, že mluví „*trochu jako hotentot*“ (s. 76). Když nebyla k dostání ani mouka, vařila paní Vodenková hrách a fazole a autorka zde použila přirovnání, že už si Bára „*připadala nafouklá jako cepelín*“ (s. 103), tedy jako vzducholod' Zeppelin. Obyvatelé Dobříše často vstávali časně, aby byli brzy v obchodě a zbyly na ně potraviny. V tomto kontextu Paní Vodenková jednou poznamenala, že „*u pana Rysa bylo lidí jako o Božím těle*“ (s. 48). V textu se také vyskytuje přísloví „*Když se kácí les, létají třísky*“ (s. 119) v situaci, ve které pan Mervart a jeho manželka diskutují o válce, nebo moudra jako „*Úspěch je z jednoho dílu záležitost nadání a z devíti záležitost píle*“ (s. 121).

6.3 Oslovování

Tato kniha také poskytuje informace o tom, jak se lidé v době okolo první světové války oslovovali a jak se jejich mluva lišila na základě toho, s jakým člověkem mluvili. Na začátku příběhu se dozvídáme, že Bářina matka a její teta oslovují „*babi jizerskou*“ *mamičko*. To není v současné době již běžné. Když se ale Bára dostane do roku 1918, říká

takto Věruška paní Vodenkové a ta své matce paní Mervartové. O svém otci mluví jako o *tatičkovi*. V daném historickém období je toto oslovení tedy naopak zcela normální. Paní Vodenková představila Báru sousedce paní Pernerové jako *slečnu* Holečkovou a tím naznačila, že pochází z lepší rodiny. Dnes neobvyklé oslovení může být také *pan choť*, které bylo použito v situaci, kdy se paní Pernerová ptala, zda již přišel dopis od manžela paní Vodenkové. S tím souvisí skutečnost, že Andrej oslovoval starší ženy *madam*. Neznámé je oslovení *pane adjunkte*, jak oslovovali známého pana Mervarta, když se scházeli v restauraci. Dle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2021, s. 16) toto oslovení pravděpodobně přísluší pomocnému úředníkovi. Tyto situace nabízí čtenářům příležitost k pochopení rozdílů v komunikaci a oslovování mezi lidmi různých sociálních skupin a pravidel etikety dané doby.

V knize je také často používané onkání i onikání a je zde i zmínka o mykání. Onikání se objevuje v situacích, kdy paní Pernerová hovoří s paní Vodenkovou. Naopak paní Vodenková používá vykání a vysvětluje Báře, že onikání je germanismus a že ji rodiče naučili vykat, protože to je více české.

„Tak ona se toulá. No, já jim radím, paní Vodenková, takové děvče si neberou na byt. To nevědí, co z toho může být.“ (s. 44-45)

Onikání si lze všimnout v situacích, kdy jedna z žen oslovuje Báru. *„Honem se oblékla, já půjdu k pekaři, ona zatím pohlídá Věrušku a rozdělá v kamnech, abych mohla vařit kafe, až se vrátím.“* (s. 45)

Z konverzace s ruským vojákem v knize vyplývá, že Andrej má hodnost poručíka a sloužil jako člen armády ruského cara, konkrétně imperátora Nikolaje II. Tato informace o titulech poskytuje čtenářům cenný pohled na rozmanitost titulů v různých zemích. Získané znalosti o používaných titulech pro hlavy států v jiných částech světa mohou poskytnout čtenářům zajímavý pohled na historické a kulturní odlišnosti mezi národy.

6.4 Cizí jazyky

V knize se objevuje zajímavý prvek, který může být pro čtenáře značně atraktivní a edukativní. Autorka napsala části rozhovorů v jiném jazyce tak, jak se vyslovují. Pokud je konverzace delší, její pokračování je psáno česky, ale čtenář ví, že se postavy baví stále

cizím jazykem. V textu se takto objevuje ruština, němčina i francouzština a v poznámkách pod čarou se vždy nachází správný zápis i překlad.

„*Izvinítě, ja óčeň plócha panimájú pačěšsky... Šprechn zí dojč?*“

„*Najn. Ajn bischen. Enšuldigung.*“

„*Parlé fú fransé*“ (s. 21)

Tato originální stylistická volba umožňuje čtenářům, zejména mladším, zažít výslovnost cizího jazyka přímo na stránkách knihy. Mohou se tak aktivně zapojit do děje, pokoušet se vyslovovat slova a přitom hádat, o jaký jazyk se jedná. Na výuku jazyků je obecně autorkou kladem důraz, jelikož se prolínají jejími knihami a často hlavní hrdinku vystavuje situacím, ve kterých musí cizí jazyky používat nebo zlepšuje své jazykové dovednosti při lekcích. V této knize ji učí paní Pernerová němčinu a Andrej latinu. Na první hodině s mladým poručíkem se Báry Andrej zeptá, kolik má český jazyk pádů a zda je umí vyjmenovat. Bára je označuje jen čísly, ale on chce, aby mu řekla jejich latinské názvy. Z věty „*já myslel nominativ, genitiv, dativ a tak,*“ (s. 80) mohou čtenáři získat novou informaci o latinské terminologii užívané v problematice skloňování.

6.5 Odkazy na literaturu, lidové písně a filmovou tvorbu

Příběh obsahuje několik odkazů na reálné knihy a filmy, jež mohou pomoci čtenářům více proniknout do příběhu a vyvolat v nich pocit, že mají s hlavní postavou něco společného, pokud daná díla znají. Na začátku příběhu se Bára vydá do staré knihovny u své babičky, kde si vezme romány *Celínka*, *Celínčino štěstí*, *Svéhlavička*, jedná se o tři knížky napsané Eliškou Krásnohorskou, a *Vilímkův humoristický kalendář*, se kterým se setká poté i v roce 1918. Dále je zmíněna kniha od Jiřího Wintera-Nepřakty a Miloslava Švandrlíka. V té vystupuje postava zazděné jeptišky, takže se pravděpodobně jedná o titul *Praha plná strašidel*. U paní Vodenkové dostane hrdinka ke čtení román *Druhá Nina* od L. A. Čarské, ve které našla prvky tzv. *mayovek*. Když Báru pustí z vězení a všichni ji drží v náručí, zatímco baronka čeká ve dveřích, poznamená, že se cítí jako dítě v *Kytici* od Karla Jaromíra Erbena. Jelikož se dcera paní Vodenkové každý večer modlí za svého otce, se kterým se nikdy nesešla, v knize je přepsán i text modlitby.

„*Slyš, Bože, slitování měj,*

nad tatíčkem rač bdíti,

*bud' s ním a rač jej zdravého
nám brzy navrátiti."* (s. 40)

V textu lze nalézt zmínku o filmu *Jak vycvičit draka*, jelikož Bára má za úkol napsat krátký sloh na téma můj oblíbený filmový hrdina a vybere si draka Bezzubku. S tímto souvisí situace, kdy se Bára ptá, jak se píše jméno Bezzubka, zda obsahuje jedno, nebo dvě písmena z. Její maminka se jí snaží pomoci, aby došla ke správné odpovědi, a ptá se, co jméno vyjadřuje, na to ji Bára odpovídá, že nemá zuby. Maminka pokračuje a radí jí větou „*Je tam tedy předpona bez a základ zub, takže kolik z?*“ (s. 13). Toto může žákům pomoci při psaní podobných slov. V knize se vyskytují také odkaz na film *Páni kluci*, když Bára přirovnává sousedku paní Vodenkové k Ivě Janžurové, která v tomto filmovém snímku hrála. Sousedku si poté pro sebe nazývá *Skorojanžurka*. Dále text obsahuje zmínku o majorovi Terazkym z filmu *Černí baroni*.

Děj je obohacen také o několik starších písní, které zpívá pan Mervart. K tanci se svojí vnučkou zvolil všeslovanskou hymnu *Hej, Slované!*

*„Hej Slované, ještě naše slovanská řeč žije,
pokud naše věrné srdce pro náš národ bije.
Žije, žije duch slovanský, bude žít na věky –
hrom a peklo, marné vaše, proti nám jsou vzteky!“* (s. 104)

V části, kdy se nachází v hospodě se svými známými, lze nalézt texty písní o Břetislavovi a Jitce nebo také staročeskou píseň od Jana Nepomuka Škroupy *Bývali Čechové*.

*„Bývali Čechové statní jonáci,
bývali Čechové muži jak květ!
Bývali, bývali, válčili, zpívali,
tak je znal svět, tak je znal svět!“* (s. 111)

Pan Mervart také v příběhu několikrát zpívá parodii na císařskou hymna Rakousko-Uherska.

*„Záchody nám rozbořili,
kampak budem chodit...?
Františkovi Josefovi
na ten jeho majestát.“* (s. 114-115)

7 Terezínské ghetto – Tajemný vlak do neznáma

7.1 Děj knihy

Tato kniha je šestým dílem série a je rozdělena do dvanácti kapitol. Příběh začíná prvním a ne příliš úspěšným dnem hrdinky v nové škole. Po návratu domů najde vzkaz, na kterém stojí, že její rodiče jsou pryč a vrátí se až večer. Rozhodne se tedy zlepšit si náladu výletem do minulosti. Udělá však chybu a přenese se bez kočky Barči.

Po přenesení se Bára ocitne na nádraží a okamžitě dostane strach, protože nikde nejsou žádní lidé a ani v oknech se nesvítlí přesto, že je noc. Uslyší nějaký děsivý zvuk a rozběhne se do parku. Schovaná pod keřem uvidí muže, kteří táhnou vozík s mrtvolami, a její mysl začne vytvářet hrozivé scénáře. Stále však neví, kde se ocitla. Dvakrát musí utíkat před strážci, až jednou vběhne do budovy, kde potká mladého muže Maxe, který přišel o prsty na ruce. Nakonec se dostane na půdu chlapeckého heimu, kde se schová. Tam ji najde Petr, vše jí vysvětlí a rozhodne se, že jí bude pomáhat. Podiví se však nad její neznalostí tehdejší situace a ona mu později prozradí, že je z budoucnosti.

Bára se také stane svědkem tajného vyučování chlapců na půdě, kam však vtrhnou vojáci a požadují prohlídku osobních věcí. Jejich vychovatele Valtra, přezdíváného Prcka, poníží a zbijí. Ten se poté dozví o Báře a pomůže Petrovi vymyslet plán, jak zapojit další chlapce. Hrdinka se na půdě nudí, má hlad a chtěla by se alespoň podívat ven, aby mohla navštívit zraněného Maxe. To se jí poté splní. Pociťuje bezmoc nad svou situací, je zděšená, jak se mohlo něco takového v historii udát, a nechápe, jak jsou lidé schopni takto krutě zacházet s ostatními jen kvůli víře. Ke konci příběhu se dozví, že většina chlapců byla povolána do transportu a oni budou brzy odjíždět. Nakonec se rozhodne jet s nimi, vydá se k budově, kam byli zatím přesunuti, a vyleze po okapu na římsu okna. Následně najde Valtra a ostatní. Když dojde ke kontrole vězňů a Bára přijde na řadu vydávající se za chlapce, málem se stane něco hrozného, jelikož nemá potřebné údaje, ale Frau Katzová, kočka Barča, ji zachrání a odvede zpět do jejího současného světa.

Po návratu si hrdinka vyhledá informace o dané době a o Terezíně. Najde si i osudy lidí, se kterými se setkala, a zjistí, že životy několika z nich skončily tragicky. Rodičů se také zeptá, zda by se mohla druhá světová válka opakovat a zda by se rozvedli, kdyby v té době žili a jeden z nich byl Žid. Knížka končí tím, jak si Bára čte knihu, kterou napsal Petr, na místě, kde se spolu měli setkat, pokud by přežil.

7.2 Prostředí

Bára se tentokrát objevila v noci na nádraží v Terezíně a až za pomoci ostatních postav se dozvěděla, v jaké době se ocitla a kde se nachází, jelikož o tomto období neznala příliš informací. Zjistila, že je město založeno na pravoúhlém půdorysu, a jak ho procházela ve chvílích, kdy měla možnost vyjít ven, čtenářovi byl více přibližován obraz, jak to v Terezíně vypadalo. Hrdinka popsala, že na šířku má pět bloků a na délku osm i s náměstím. V knize jsou zmíněny i budovy, kde bydleli vězni, jako ubikace a pro děti určené chlapecké a dívčí heimy, nebo prostory nemocnice, truhlářské dílny či prádelny. Báru překvapily také vysoké cihlové hradby, kterými bylo město obeháno.

7.3 Postavy

Autorka ve svém příběhu použila několik reálných postav. Čtveřice chlapců společně s jejich vychovatelem skutečně existovala a jejich osudy jsou zaznamenány. V této knize se protíná Bářin současný život s minulostí, jelikož v Terezíně potkala babičku své nejlepší kamarádky, které byla v té době dívkou.

7.3.1 Skutečné postavy

Petr Ginz

Petr byl první, kdo našel Báru na půdě a rozhodl se, že jí bude pomáhat. Jako jediný také věděl, že je hrdinka z budoucnosti. Byl velice chytrý a nadšeně se zajímal o to, jak to vypadá v budoucnosti a jaké pokroky nastaly. Jeho matka nebyla židovského původu, ale otec ano, proto na ni byl vyvinut velký nátlak, aby se rozvedla. To však nikdy neudělala. V Terezíně s ním byla také jeho o dva roky mladší sestra Eva. Oba mluvili plynule česky i esperantem. Petr si domluvil s Bárrou setkání v budoucnu na lavičce před obchodním domem, bohužel byl ale v Osvětimi poslán do plynové komory a zemřel ve věku šestnácti let.

Jiří Brady

Jiřímu oba rodiče odvedlo gestapo a on o nich několik let neslyšel. Později však zjistil, že byli zavražděni. Do Terezína se dostal se sestrou Hanou, o které existuje kniha

a film *Hanin kufřík*. V Osvětimi byl zařazen na práci a před koncem války se mu povedlo utéct z pochodu smrti. Po nástupu komunistů emigroval do Kanady.

Kurt Kotouč

Kurtovi rodiče byli zatčeni gestapem a on poté skončil v Terezíně. Po transportu do Osvětimi byl vybrán na práci a absolvoval pochod smrti do Buchenwaldu. I přes to všechno se dožil konce války. Měl bratra Hanuše, který také přežil. Zemřel až v roce 2008.

Hanuš Beck

Když bylo Hanušovi osm let, musel být umístěn do sirotčince, protože jeho rodiče přišli kvůli krizi o všechno. Jeho matka byla poslána do Osvětimi, a když se dozvěděla, že její syn byl zařazen do transportu, zařídila, aby byl poslán na práci. On však poté přeběhl do druhé skupiny, protože tam pravděpodobně viděl nějakého kamaráda, a zemřel v plynové komoře.

Valtr Eisinger

Valtr byl vychovatelem v chlapeckém heimu a jeho svěřenci mu přezdívali Prcku, protože toto oslovení bořilo hranice mezi ním jako autoritou a chlapci. Hlavní hrdince se nejdříve nelíbilo, že mu chlapci takto přezdívalí, protože jí přišlo, že si z něj dělají legraci kvůli tomu, že příliš nevyrostl. Petr jí však vysvětlil, že oni to takto nemyslí a že si na něm nejvíce váží toho, že mu nesejde na vzhledu, ani dle toho neodsuzuje ostatní, ale zajímá se o to, jací jsou, a pokouší se v nich probudit to dobré. Valtr kluky také tajně vyučoval na půdě, protože věřil, že jednou se školy zase otevrou, a chtěl je na to připravit. Byl poslán transportem do Osvětimi, kde ho vybrali na práci, a byl dále převezen do koncentračního tábora Sachsenhausen. Při pochodu smrti do Buchenwaldu byl však bohužel zastřelen.

7.3.2 Fiktivní postavy

Max

Maxe Bára potkala v situaci, kdy hledala ukrýt před vojáky v jedné z budov. Třidvacetiletý muž přišel o většinu prstů na ruce, když v truhlárně strčil ruku do pily.

V nemocnici mu později kvůli postupující sněti museli amputovat ruku v zápěstí. Jeho snem bylo studovat medicínu, ale pár dní po operaci byl také povolán do transportu do Osvětimi, kde pravděpodobně zemřel i se svým bratrem Samuelem.

Paní Blumenfeldová

Tato postava, kterou Bára náhodně potkala, když se procházela Terezínem, měla v knize jen malý prostor, přibližuje však další tragické osudy. Tato stará paní Báře vyprávěla o tom, jak jim bylo řečeno, že jedou do lázní. Tvrdila, že všichni staří lidé v Terezíně zemřou, ale že děti jako ona musí přežít, protože jen ony jsou tou nadějí. Požádala také Báru, aby pozdravovala její vnučku Rebeku, pokud ji najde. Když se však druhý den Bára vydala na stejné místo, dozvěděla se, že paní Blumenfeldová zemřela. Poté se šla zeptat na její vnučku do dívčího heimu, ale zjistila, že dívka krátce po příjezdu dostala spalničky a zemřela.

Hana Österreichová

Bára v Terezíně potkala babičku své kamarádky Terezy, která v té době byla v podobném věku jako ona. Babička s vnučkou si byly velice podobně a Bára si vzpomněla na to, že paní Uhlířová (dříve Österreichová) má stejné mateřské znaménko pod levým okem jako dívka před ní. Také se jí vybavil rozhovor, kdy telefonovala se Sárrou, její kamarádkou, která bydlela v Izraeli a s níž byla v Terezíně. Ke konci příběhu jim hlavní hrdinka prozradila, kolik bude mít Hana vnoučat a jak se bude jmenovat nejmladší, a Sáře, kde bude bydlet. Tyto informace daly oběma sílu a naději.

7.4 Motivy

7.4.1 Negativní aspekty života v Terezíně

Dětský čtenář, který nemá příliš povědomí o tomto tématu, zjistí z příběhu mnoho znepokojujících informací i podrobností o životě v Terezíně, a seznámí se s nimi z pohledu hlavní postavy.

Ihned, jak se Bára dostala do minulosti, měla z nového místa velice špatný pocit, a po chvíli viděla muže, kteří tlačili káru, na které byla naskládána lidská těla, a Bára uviděla, jak se z káry smekla ruka. Každý den v Terezíně zemřelo mnoho lidí

kvůli nedostatku jídla, na nemoci a podobně. Bára také navštívila Maxe v nemocnici a cítila bezmoc, když viděla, že k sehnání nejsou žádné léky. Vyděsilo ji také zjištění, že Maxovi amputovali ruku, když byl při vědomí, protože lékař ho neměl jak uspat, ani neměl nic na to, aby snížil jeho bolest. Jedinou pomocí byl alkohol, ale jeho požití by znamenalo riziko zvýšené krvácivosti, jelikož rozšiřuje cévy.

„Když došlo na pilku,“ omdlel jsem.

„Na co pilku?“ skoro vyjekla Bára.

„Na kosti.“

Báře se začalo dělat špatně. (s. 100)

Jelikož v ghettu byla hygiena velmi zanedbávána, všude byly štěnice i vši. Když Báře Hanuš přinesl deku, po chvíli zjistila, že má po sobě všude svědivé štípance a že z deky padají chodící „melounová zrníčka“. Když si na látku posvítla, byla plná štěnic.

„Štěnic se nezbavíš,“ řekl Hanuš, jako by ji to mělo uklidnit.

„A lepší být pokousaný než prochládnout a uhnat si třeba zápal plic. Taky jsou tu vši.“

„Zvykneš si“, usmál se povzbudivě Jirka a zmizeli. (s. 83)

Vězni v Terezíně trpěli také neutichajícím hladem, který zažila i Bára, a po návratu domů snědla vše, co našla v lednici. Porce byly velmi malé, a jídlo nedodatečně výživné i nedobré. K snídani měli hnědou tekutinu podobnou kávě, k obědu řídkou polévku a pár brambor s omáčkou a k večeři suchý chléb. Hrdinka jedla jen to, co ji chlapci donesli na půdu, a po nějaké době byly pro ni záchranou i dvě studené vařené brambory.

„Měla sice tisíc chutí zhltnout brambory na tři polknutí, ale rozhodla se, že si je bude šetřit, aby jí vydržely co nejdéle. Ukousla si vždy maličký kousíček, ten pečlivě rozetřela jazykem o patro na kašičku a pak teprve spolkla.“ (s. 69)

7.4.2 Ztracené dětství

Děti byly často odtržené od svých rodičů i sourozenců a musely se postarat samy o sebe. Smrt i násilí se pro ně staly něčím, co viděly každý den. Bylo jim upřeno vzdělání a jakékoliv zábavné aktivity, ve kterých by se mohly rozvíjet. Místo toho, aby prožily bezstarostné dětství a objevovaly svět okolo sebe, byly umístěny do prostředí plného

utrpení, nemocí a hladu. Ztráta tohoto životního období se projevuje nejen v přímém fyzickém strádání, ale také po stránce psychické, kdy děti ztrácejí svou naivitu a důvěru ve svět kolem sebe. Všichni chlapci, zejména Petr, se chovali na svůj věk více dospěle a i tak mluvili. Jejich priority se změnila a podepsaly se na nich hrůzy, které viděli a zažili. Museli si však najít maličkosti, které by je těšily a rozptýlily, jako například tajné vyučování, tvorba časopisu a podobně.

V Terezíně byla povinná práce pro šestnáctileté i mladší. Jediné vyučování, kterému se chlapcům z heimu dostávalo, bylo to od jejich vychovatele Valtra. Ten je vyučoval potají na půdě a Báru fascinovala forma tohoto vyučování. Valtr se chlapců stále na něco ptal a společně všichni diskutovali nad tématy a hledali odpovědi na otázky. Nikomu nevadilo, když se odbočilo k jinému tématu, a společně si výuku všichni užívali.

Po návratu z minulosti Báře přišlo, že ostatní v současném světě řeší jen malichernosti, jelikož pro její rodiče bylo v té době zásadní vyřešit, zda si koupí novou pohovku či nikoli. Když to srovnávala se starostmi v období, které zrovna zažila, byl to pro ni velký kontrast. Tento krátký pobyt v minulosti jí změnil částečně pohled na svět.

„Jak to říkal Petr? My v Terezíně nemáme čas na dětství. Možná že jsem taky o kus dětství přišla, když jsem tam týden byla.“

7.4.3 Ztráta lidské svobody

Omezování lidské svobody v Terezínském ghettu nebylo pouze fyzického charakteru, ale i psychologického a emocionálního. Vězni byli zbaveni základních lidských práv a svobody rozhodování se o svém životě. Ztratili možnost volby rozhodnout se, kam bude směřovat jejich život, co budou jíst, kde bydlet a jak trávit svůj čas. Toto omezování se projevovalo nejen prostřednictvím přísných pravidel a nařízení, která museli obyvatelé ghetta dodržovat pod hrozbou trestu, ale také skrze pravidelné ponižování a fyzické násilí. Lidé nemohli projevovat svá přesvědčení, pocity a názory. Bára si zažila pocit ponížení, když se procházela ulicemi Terezína, jelikož Židé nesměli chodit po chodníku.

„Kdyby chodila po silnici proto, že chce, nebo proto, aby dělala frajerku, že zvládne uskočit před projíždějícím autem na poslední chvíli, nevadilo by jí to. Ale to, že na chodník nesmí, že jí někdo zakáže úplně obyčejnou věc, to ji opravdu ponižovalo.“
(s. 105)

Autorka v díle zachycuje aspekt omezování lidské svobody prostřednictvím popisu každodenního života v ghettu, kde lidé žili pod neustálým dohledem a kontrolou a kde byli zbaveni pocitu bezpečí a důstojnosti. Tento motiv odpovídá závažnosti období druhé světové války a zvyrazňuje tragické důsledky totalitních režimů pro lidskou společnost.

„Přišlo jí, že jsou tu lidé nějací sklíčení a utrápení nebo nemocní, většina lidí byla hubená, pobledlá, s propadlými tvářemi, nikdo se neusmíval, každou chvíli se někdo něčeho lekl, podezíravě se rozhlíželi kolem sebe...“ (s. 23)

8 Možnosti využití knihy Terezínské ghetto ve výuce

8.1 Termíny spojené s tématem druhé světové války

V knize jsou zahrnuty termíny, které jsou používány ve spojení s tematikou druhé světové války a holokaustu. Ve většině případů jsou v textu vysvětleny. Pro hlavní hrdinku jsou mnohá slova neznámá, a tak se čtenář seznamuje s různými pojmenováními skrze její otázky. Cizí jí byly například názvy míst, kde vězni v ghettu bydleli, jako *ubikace* nebo „*hajmy*“, správně psáno *heimy*, ať už dívčí nebo chlapecké, kam byly umisťovány děti do šestnácti let, které byly poté pod dohledem vychovatele. Valtr se snažil v heimu vytvořit samosprávu a chtěl, aby si chlapani vzájemně pomáhali a aby každý přispěl svými postřehy, společně si říkali *republika Škid* dle stejnojmenné knihy.

Dále hrdinka neznala označení strážných, vojáků a dalších příslušníků nacistického Německa. Vězně v Terezíně hlídalo *Ghettowache* a slangový výraz pro ně byl *Ghetouši*. Členové stráže byli však vybíráni z řad vězňů. S *esesáky*, příslušníky nacistických útvarů SS, přišla Bára do kontaktu zejména při přepadových kontrolách heimu. Zmíněno bylo i *gestapo*, tajná policie, které zatklo a odvedlo rodiče Kurtovi. Nazval je také slangově *gestapáci*. Hrdinka rovněž nevěděla, kdo jsou to *nacisté* nebo kdo byl označován jako *árijec*. Pod slovem *fronta*, kde bojovali vojáci, si představila jen tu v obchodě či frontu v počítači při použití tiskárny.

Dále jsou v textu zmíněny *norimberské zákony*, které určovaly, kdo byl považován za Žida. To bývalo v rozporu s *halachou*, židovským zákoníkem. Kvůli nedostatku jídla kradli vězni i zbytky potravin, jako slupky od zeleniny, a místo slova ukrást se používalo *zorganizovat*. K dostání skromné porce denního přidělu museli všichni ukázat *menážku* neboli lístek na jídlo. Přeprava vlaky, které vozily vězně do koncentračních táborů, se nazývala *transporty*. S těmi je také spojen termín *šlojzka*. Jednalo se o místo, kde byli vězni zkontrolováni a prohledáváni.

8.2 Neznámá slova

Text obsahuje i další slova z různých vrstev slovní zásoby, která mohou obohatit slovník čtenáře a slouží jako jeho zpestření. Postava Bary například zmínila slovo *mešuge* ve významu bláznivý, když si sama pro sebe říkala, že útočníci většinou nenapadají své oběti před svědky, a proto se musí schovat tam, kde je hodně lidí. Kurt při jedné ze svých

návštěv hrdince vysvětloval, že každý heim má jiného vychovatele, a proto každý jejich časopis je jiný. Chlapecký heim číslo sedm například vedl *sionista*, takže se výchova a další aktivity zaměřovaly zase jiným směrem. Když dělali vojáci prohlídky a razie, říkalo se tomu slangově *šťára*. Petr také Báře vysvětlil, že jeho i sestru vychovávali rodiče *bilingvně*, a proto umí plynne mluvit dvěma jazyky. Když se Bářina rodina bavila o alergiích, její tatínek řekl, že ty mají hlavně děti, které jejich rodiče drží v *aseptické čistotě*, tedy ve sterilním prostředí. Někteří mladí čtenáři nemusí již znát *smaltovanou bandasku*, ve které nosili chlapci Báře vodu. Nevšední je také slovní spojení *než začalo šírat* místo stmívat se. Při tajném vyučování, při kterém Valtr probíral s chlapci obratlovce, byly zmíněny termíny jako *exoskelet*, *endoskelet* a *chitin*.

8.2.1 Jazyková komika

V textu najdeme příklady jazykové a asociační komiky. Hlavní postava například nevěděla, co to znamená *mezní situace*. Myslela si, že přídavné jméno mezní je odvozené od slova mez ve smyslu nějakého prostoru, a vyjmenovávala, že situace by mohla být též polní, luční, parková nebo nádražní. Podobný případ najdeme také v souvislosti slovního spojení *očitý svědek*. Když se Bára setkala s tímto obratem poprvé, zeptala se, zda je možné, aby existoval i svědek ušitý nebo ušatý, pokud něco slyšel. Humorným prvkem je situace založena na homofonii týkající se jména *Kurt*. Bára si myslí, že je toto slovo stejné jako název pro hřiště, kde se hraje tenis, a jeho rodiče ho mohli pojmenovat Stadion nebo rovnou zmíněné Hřiště.

8.3 Vulgarismy

Text obsahuje také několik vulgarismů, které ve většině případů dokreslují postoj vojáků k vězňům a naopak. Na počátku příběhu jsou však hanlivá slova použita v situaci školní potyčky. Když si Bára ve škole nesla nové učebnice, nový spolužák jí podkopl nohu. Její spolužačka Týna se jí zastala, nazvala ho *debilem* a zeptala se ho, zda *chce do držky*.

Nejvíce vulgarismů najdeme v řeči strážných nebo v případech, kdy vojáky popisují ostatní. Max Báře doporučil, aby si Davidovu hvězdu co nejdříve přišila, aby ji jeden z těch *hajzlů* nezastřelil. Hrdinka se ale již před tím dostala do problémů a byla jimi

nazvána *malou proľhanou židovskou svini*. Když Bára ještě netušila, kde se nachází, myslela si, že je ve městě, kde řadí skupina vrahů, a nazvala je *grázlové*.

8.4 Přirovnání

V knize se vyskytuje mnoho nevšedních přirovnání, která mají často humoristický efekt. Když se Bára dostane do Terezína a přemýšlí nad tím, proč se v oknech nesvítlí a všude je klid, napadne ji, zda nevypadl proud a „*hrkne v ní jak ve starých kukačkách*“ (s. 16). Jejím plánem bylo najít nějaké nákupní centrum a schovat se tam před nebezpečím venku. Když se poté ocitla v parku a tajně sledovala Petra se sestrou, poznamenala, že šmíruje „*jak stará Blažková*“ (s. 30). Při popisu jednoho žáka z deváté třídy o něm řekla, že je „*blbý jako Chramostovy necky*“ (s. 26). Velice originální přirovnání se vyskytuje v situaci, kdy se Petr diví, kolik toho Bára neví o době druhé světové války, a dívá se na ni „*jako by jí kolem hlavy lítaly ne svatojánské mušky, ale přímo chrousti*“ (s. 56). Když se Hrdinka seznámila s paní Blumenfeldovou, při jejím popisu bylo zmíněno, že její tvář byla vrásčitá „*jako scvrklé jablíčko*“ (s. 110). Kočka Barča byla velmi našťvaná, že Bára odešla do minulosti sama, tak ji po návratu škrábala, kousala a při tom mrskala ocasem „*jako kozácký ataman šavlí*“ (s. 139).

V příběhu se vyskytují také přirovnání, která lze považovat za běžnější. Když si Bára všimla, že ji vojáci pronásledují, „*leknutí jí projelo jako elektrický proud*“ (s. 16). V situaci, kdy se postavy bavily o stále častějších kontrolách ubikací, poznamenal Petr o vojácích, že „*poslední dobou jsou, jako když se rojí vosy*“ (s. 83). Když se před transportem šli chlapi s Bárou rozloučit na půdu, „*slézali se jako švábi na pivo*“ (s. 121). Hrdinka také porovnávala situaci, když byla pokousaná od štěnic, s tím, když ji na chalupě u „babi jizerské“ poštipali komáři, kteří po ní šli „*jak slepice po flusu*“ (s. 74). Když musel Kurt odejít z půdy, kam jí přišel donést nějaké zásoby a jejich časopis, „*seběhl po schodech tiše jako lasička*“ (s. 71). Pokud se chtěla Bára vrátit zpět do hejmu, musela přelézt plot a poté počkat na jednoho z chlapců, jelikož chodila na gymnastiku „*zvládla to mrštně jako malpa*“ (s. 112).

8.5 Cizí jazyky

Vzhledem k povaze knihy není překvapivé, že se v ní vyskytují slova pocházející z hebrejštiny a jidiš, například *mazel tov*, *košer* nebo *chucpe*. Tato slova používala babička Bářiny kamarádky Terešky, se kterou se v Terezíně setkala jako s malou dívkou. Když se Bára snažila dostat oknem k lidem, kteří měli odjet transportem, aby našla své přátele, jeden muž vykřikl *Adošem*, když ji uviděl na římse. V knize je také zmíněn umělý jazyk esperanto, kterým se baví Petr se svojí sestrou. Jedná se o jazyk vytvořený židovským lékařem z Bialystoku a díky jednoduché gramatice je snadné se ho naučit. Slovní zásoba je přejatá zejména z románských a germánských jazyků. V textu najdeme slova jako *knabino*, které znamená děvče, a chlapani ho používali jako heslo, když nesli Báře zásoby na půdu, dále *saluton* (ahoj), *hundo* (pes), *kato* (kočka), *katido* (kotě), *kokino* (slepice), *kokido* (kuře) nebo *knedliko* (knedlík).

„A z jakého jazyka je *knabino*?

Z němčiny. Kluk se německy řekne *der Knabe*, v esperantu *knabo* a od toho je *děvče, knabino*.“ (s. 87)

Dále se v knize vyskytují slova z němčiny. Text obsahuje například názvy ulic, *Lange Strasse* s vysvětlením, že se jedná od Dlouhou ulici, nebo Hlavní ulici *Hauptstrasse*. Dále je zmíněno slovo *pinklichkajt* napsané tak, jak se vyslovuje, a oslovení *frau* Katzová, v situaci, kdy hrdinku přijde zachránit kočka Barča.

8.6 Odkazy na literaturu a lidové písně

V této knize se také objevují odkazy na reálná díla nebo písně. Po přenesení se do minulosti, kdy hrdinka vyjmenovává, co by se mohlo skrývat ve tmě, která ji obklopuje, je v textu zmíněna kniha *Pes baskervilský* společně s detektivem *Sherlockem Holmesem*. Při jednom z rozhovorů na půdě našli Bára s Petrem společné zálibení ve *verneovkách*. V této situaci je zmíněno šest děl Julese Verna: *Tajuplný ostrov*, *Cesta do středu Země*, *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Patnáctiletý kapitán*, *Vynález zkázy* a *Tajemný hrad v Karpatech*. Tvorba tohoto autora inspirovala Petra Ginze napsat v jeho dvanácti letech knížku *Návštěva pravěku*, kterou si na konci knihy Bára koupí. Na další literární dílo je odkázáno v situaci, kdy Hanuš vypráví o svém životě a zmíní, že se naučil, jak se o sebe postarat, v sirotčinci. Bára se podivila, že tyto instituce existují jinde než v knihách jako například *Oliver Twist*. Hrdinka nazývala chlapce, kteří jí v Terezíně pomáhali, třemi

mušketýry, i když byli čtyři. V knize se má postava *d'Artagnana* mušketýrem teprve stát. Zmíněna jsou jména i ostatních *Athos*, *Porthos* a *Aramis*.

Všichni chlapi také přispívali různými články do jejich časopisu *Vedem*. Když Petr vymyslel plán, jak dostat Báru nepozorovaně z pudy ven, jejich smluveným signálem bylo zapískání melodie lidové písně *Ach synku, synku*. Hlavní postava na tomto místě zmiňuje, že si myslela, že synka v textu oslovují Domalisi, a nevěděla, že slova jsou správně doma-li jsi.

„Ach synku synku, doma-li jsi?

Tatíček se ptá, oral-li jsi.

Oral jsem, oral, ale málo.

Kolečko se mi polámalo.“ (s. 95)

Text také ukazuje scénu, ve které se Max kvůli nesnesitelné bolesti po amputaci ruky modlí.

„Bože můj, bože můj, proč jsi mě opustil? Vzdálils se od spasení mého a od slov naříkání mého. Bože můj, přes celý den volám, a neslyšíš, i v noci, a nemohu se utajiti...“ (s. 100)

Když bylo málem odhaleno tajné vyučování v chlapeckém heimu, Valtr nařídil chlapům, aby začali zpívat dvojhlasně lidovou píseň. Chtěl, aby to vypadalo, že se přišli takto na půdu zabavit.

„Stojí lipka pěkná v širém poli,

pod ní stojí pěkný vraný kuň.

Můj koníček se leká,

vidí Turka zdaleka,

moje milá pláče, naříká.“ (s. 44)

9 Zhodnocení rozboru vybraných knih

9.1 Postavy a prostředí

Veronika Válková si pro své knihy vybírá reálná prostředí, jejichž popisem se snaží co nejvěrněji přiblížit realitě a docílit toho, aby ve čtenáři vyvolala pocit, že se na daných místech nachází společně s hlavní hrdinkou. Některé postavy vystupující v jednotlivých knihách jsou založeny na skutečných osobnostech. To vyzývá čtenáře k tomu, aby si o nich vyhledali další informace. Fiktivní postavy plní zpravidla v příběhu určitý účel a přinášejí něco nového. Obecně mají všechny výraznější postavy většinou velmi zajímavé osudy i charaktery a často poskytují další náhled do daného historického období. Bývají napsané tak, aby si je čtenář rychle oblíbil a soucítil s nimi.

V textu nejsou nejdůležitější známé postavy dějin, jako jsou prezidenti a jiné významné osobnosti, ale největší prostor je propůjčen obyčejným lidem a jejich každodennímu životu, na kterém je ukázáno, jak se v dané době žilo. Identifikace čtenáře s postavami je díky tomuto kroku autorky snadnější. Stává se také, že hlavní hrdinka potkává postavy, které nějak souvisí s jejím životem v současnosti, a obě časové roviny se tak prolínají. V obou analyzovaných dílech vystupuje postava mladého muže se zvláště tragickým osudem, nejde však o stejného člověka.

9.2 Motivy

V dílech Veroniky Válkové je velmi výrazným motivem všední život v dané historické době, na jehož pozadí probíhají určité historické události, jimiž je dění ovlivněno. Čtenáři jsou tak seznámeni se všedními činnostmi obyvatel daného místa, které dokreslují obraz popisovaného období. Forma příběhu zaručuje, že jsou informace zasazovány do kontextu a jsou srozumitelnější. Zároveň je však jejich podání stále zajímavé a poutavé. Hrdinka také v daném historickém období tráví pouze konkrétní čas, proto příběh bývá dobře uchopitelný a pochopitelný, jelikož neobsahuje až příliš mnoho informací a detailů. Z rozhovorů postav a děje samotného je patrný historický kontext a daná událost je tak zasazena do většího obrazu, ze kterého lze vyvodit různé souvislosti.

Opakující se motivy jsou často spojeny s prožitky lidí žijícími v dané době. S výjimkou vlastenectví, které se objevuje v knize o vzniku Československa, se týkají převážně toho, co lidem chybělo nebo jim bylo odpíráno až sebráno. Jejich úzkost byla

spojena s obavami o blízké, kteří byli posláni do války nebo byli zatčeni či odvezeni do koncentračních táborů, a dále také se strachem z nedostatku potravin. Ztráta dětství a lidské svobody jsou hlavními motivy odrážejícími utrpení a beznaděj mnoha obyvatel Terezína, o kterém pojednává jedna z rozebíraných knih. Veronice Válkové se podařilo zachytit atmosféru strachu a utrpení provázející každodenní život v těžkých podmínkách v ghettu. Skrze tyto motivy lze porozumět lidským zkušenostem a emocím, jelikož příběh přináší čtenářům pohled na tyto události z osobní perspektivy literárních postav.

9.3 Jazykové prostředky a kulturní odkazy

Analýza knih Veroniky Válkové odhalila rozmanitost jazykových prostředků obsažených v jejích textech. Z rozborů je patrné, že určité prvky se v její tvorbě opakují. Lze tedy říci, že knihy mají vždy nějaký přesah, a to zejména v oblasti slovní zásoby.

Text obsahuje množství potenciálně neznámých slov, která mohou obohatit slovní zásobu čtenáře. Mezi tato pojmenování patří zejména historismy, slangové výrazy, slova cizího původu nebo expresivní výrazy. Kladně zabarvená slova jsou příznačná především pro mluvu hlavní postavy přizpůsobenou jejímu věku, a proto některé vtipné poznámky hrdinky mohou ve čtenářích vzbuzovat pobavení. Základem pro jazykovou komiku bývají zejména ustálená slovní spojení nebo omezené znalosti hlavní postavy. Z negativně zabarvených slov se v textu vyskytují nejvíce vulgarismy, které autorka použila zejména k vykreslení nenávistných vztahů mezi vězni a strážci v ghettu. Při označování různých osob, většinou strážných, příslušníků policie a podobně je zmíněna společně s oficiálním názvem i jejich slangová podoba.

Díla zahrnují také množství termínů spojených s různými obory, ale zvláště s určitými historickými obdobími, jejichž znalost je důležitá pro další učení a pochopení událostí. Tyto výrazy jsou do textu zasazeny nenásilně a bývají začleněny do vhodného kontextu, který napomáhá k jejich porozumění a zapamatování. Poté, co jsou neznámá slova zmíněna, následuje často jejich vysvětlení, není tomu tak však ve všech případech. Humorným prvkem knih Veroniky Válkové jsou také nevšední přirovnání. Textům dodávají na originalitě i jejich aktualizace, které jsou patrné zejména u běžněji používaných slovních spojení.

V knize *Vznik ČSR 1918* byl dáván značný důraz na správná oslovení. To poskytuje zajímavý pohled na společenské normy a etiketu dané historické doby, zvláště když se tato pravidla značně liší od současných. Výrazným prvkem jsou v knihách také cizí jazyky. Texty obsahují jednotlivá slova nebo i celé věty či krátké konverzace v cizích jazycích. Autorka si zakládá na správné výslovnosti, proto je například slovo „heim“ psáno vždy jako „hajm“. Cizí slova bývají v textu vysvětlena nebo u delších celků lze najít jejich správný zápis a překlad v poznámkách pod čarou. Téma jazyků je dále umocněno zájmem hlavní hrdinky o jejich osvojování.

Příběhy obsahují také mnoho kulturních odkazů. Často se jedná o známá a uznávaná literární díla, ale v textu se objevují i méně populární tituly. V různých situacích se vyskytují i lidové písně. Některé jsou notoricky známé, jiné se zpívaly především v daných dobách a v současnosti jsou spíše zapomenuté. V několika případech jsou zmíněny i filmové snímky, ať již moderní či starší.

Diskuze

Cílem práce bylo zhodnotit, zda knižní série *Kouzelný atlas Putování časem* může přispívat k rozvoji čtenářství a podílet se na motivaci žáků k historii i literatuře. V návaznosti na tento cíl byly vytyčeny tři výzkumné otázky: „Které vlastnosti hlavní hrdinky či aspekty jejího chování mohou přispět k identifikaci dětského čtenáře s postavou Báry?“, „Jakým způsobem jsou historické události zpracovány tak, aby byly pro čtenáře zajímavé a srozumitelné?“ a „Jakým způsobem knihy Veroniky Válkové přispívají k rozvoji slovní zásoby čtenářů?“ Odpovědi na tyto otázky mohou být užitečné pro učitele, kteří by knihy Veroniky Válkové chtěli využívat ve své výuce. Vzhledem k malému počtu analyzovaných děl je však nelze generalizovat.

Knižní série, jež byla zájmem této práce, obsahuje 29 dílů a pokrývá četná historická témata. Díky krátké úvodní části, která vysvětluje vše potřebné, si čtenář může vybrat jakoukoliv knihu, jejíž zaměření ho zajímá. Jak bylo zjištěno z výzkumu *České děti a mládež jako čtenáři* (2022), mezi nejoblíbenější žánry starších dětí patří fantasy a důležité místo v jejich knihovnách náleží také dobrodružným a záhadným příběhům. Nejvýraznějšími fantasy prvky této série jsou cestování do minulosti za pomoci kouzelného atlasu a tajemná kočka. Záhada týkající se atlasu se prolíná všemi knihami série a text občas odhalí nějaké indicie či zmínky o tom, jak cestování do minulosti funguje. Tímto způsobem je udržován zájem čtenářů. Hrdinka v příbězích prožívá různá dobrodružství a její věk ji přibližuje dětskému čtenáři. Lze tedy předpokládat, že žánr i obsah knih odpovídají preferencím dětských čtenářů ve věku 9-14 let.

Výsledky dále ukázaly, že hlavní postava série *Kouzelný atlas Putování časem* nese atributy přispívající k identifikaci dětského čtenáře s hrdinkou. Patří mezi ně její mluva, jež je přizpůsobena věku dvanáctileté dívky, podobné starosti a problémy reflektující to, co se děje v životech mladých čtenářů, nebo obdobné mimoškolní zájmy. K identifikaci přispívají také její interakce s rodiči. Hlavní postava občas říká, že se nemůže dočkat, až vyroste. To je další znak napomáhající ke ztotožnění pubescentního čtenáře, jelikož Bubeníčková a kolektiv (2011) upozorňují, že v tomto věku chtějí být bráni jako dospělí. V minulosti musí postava sama řešit mnoho situací a rozhodnout se, jaké kroky podnikne dále. To zaujme čtenáře toužící po nezávislosti a snažící se vymanit z neustálého dohledu rodičů. Postava také využívá moderní technologie, které v současnosti zastávají jeden z největších zájmů dětí, jak je zřejmé z výzkumu Friedlaenderové a kolektivu (2022).

Internet však smí používat především k vyhledávání informací do školy a další smluvený čas tráví na počítači tím, že se snaží dozvědět více o historických událostech. Nehraje žádné hry ani nemá účet na sociálních sítích. S kamarády a rodiči si píše jen SMS zprávy. To je v současné době považováno za neobvyklé. Nový mobilní telefon si přála zejména kvůli tomu, aby si nahrála vyprávění své babičky a pořídila snímky různých písemných rodinných památek za účelem vytvoření rodinné kroniky.

Historické události bývají srozumitelné a knihy v žádném případě nepřipomínají učebnice. Představují historická období zejména z pohledu běžných občanů a čtenáři poznávají novou dobu také za pomoci hrdinky, která též mnoho věcí často nezná. Hlavním motivem v knihách je každodenní život přinášející pohled za hranice slavných událostí. Vybrané tituly jsou zaměřeny na určitou část historické doby, nesnaží se pojmut mnoho událostí najednou. Dávají tak prostor poznat dané období, zakusit život běžných lidí a vytvořit si tak určité povědomí o dané události. Knihy mívají okolo 150 stránek a děj má rychlý spád, takže čtenáře může přilákat i jistá nenáročnost četby.

Výsledky rovněž ukazují, že knihy série Veroniky Válkové přispívají k rozvoji slovní zásoby, jelikož se v nich vyskytují slova, která mohou být pro čtenáře neznámá, i jiné jazykové prostředky mnohdy s dobovým, sociálním i expresivním příznakem. Podstatným prvkem jsou rovněž termíny související s historickými událostmi, jejichž znalost je důležitá pro porozumění dané tematice. Poté, co jsou neznámá slova zmíněna, následuje většinou jejich vysvětlení, ale není tomu tak však vždy. Toto nabádá k dalšímu hledání informací nad rámec čtení knihy. Je však otázkou, zda neznalost slov čtenáře spíše od čtení neodradí. Vše však záleží na slovní zásobě dotyčného a jeho zájmu o téma. Humorným i zajímavým prvkem v knihách jsou různá přirovnání a jejich aktualizace. V textu se také objevuje několik častých jevů s potenciálem čtenáře oslovit a udržet jeho pozornost. Jedná se o množství kulturních odkazů pokrývajících známá, ale i starší a méně populární literární díla nebo filmové snímky společně s opisy dobových písní. Příběh obohacují také četné ukázky cizích jazyků. Brown (1998) popisuje, že jazyk postav by měl odpovídat dobové slovní zásobě. Posouzení této problematiky přesahuje téma této bakalářské práce a bylo by zajímavé se mu dále věnovat. Z výskytu onkání a onikání v textu lze však předpokládat, že Veronika Válková bere jazyk postav z minulosti v potaz.

V návaznosti na obohacení slovní zásoby a povědomí o různých literárních i jiných kulturních památkách lze konstatovat, že zmíněné jazykové prostředky a odkazy pomáhají

vytvářet vhodnou a odpovídající atmosféru, která vtahuje čtenáře do dané historické doby, a příběhy tak nesou i určitou vzdělávací hodnotu. Na základně analýzy dvou knih se lze domnívat, že hojně využití těchto jazykových prostředků bude příznačné i pro ostatní knihy knižní série. Toto zjištění může dát učitelům, kteří by chtěli tyto tituly použít ve své výuce, jistotu, že všechna díla budou mít tento jazykový a kulturní přesah.

Knihy samozřejmě nevysvětlují celé období a problematiku dané historické doby. Občas je tedy nutné znát historický kontext, zejména u rozhovorů dospělých postav, to ale vybízí k dalšímu bádání a samostudiu. Jak zmínil Hinton a kolektiv (2014, s. 24), používáním historické fikce společně s odbornou literaturou je podporováno porozumění dané beletrii. Důležitost různých publikací a encyklopedií lze pozorovat na konci každého dílu série. Hlavní postava si hledá informace na internetu, ale také si k ruce bere knihy, ve kterých hledá odpovědi na otázky ohledně dané historické doby. Čtenáři tak pozorují, jak si skládá informace dohromady a začíná chápat to, čemu předtím nerozuměla.

Knihy nesou také mezioborový přesah. Různé jazykové prostředky objevující se v textu mohou sloužit jako příležitost k jejich vysvětlení a samozřejmě s celým příběhem je možné pracovat v hodinách literatury. Do děl se promítá autorčina profese učitelky a v příhodných místech se vyskytují vysvětlení pravopisu určitých jevů a podobné vzdělávací momenty. Pokud pomineme získané vědomosti z historie, knihy nabízí geografické povědomí o různých místech, kde se děj odehrává a o kterých má čtenář možnost dozvědět se více s postupujícím příběhem. Vyučování v Terezíně o obratlovcích poskytlo také vhled do přírodopisu či biologie.

Jak již bylo zmíněno, výsledky nelze zobecňovat, jelikož rozebrána byla jen dvě díla série a pro přesnější výsledky by bylo příhodné podrobit analýze i ostatní. To by však výrazně přesahovalo rozsah bakalářské práce. Kvůli subjektivitě analýzy nemusí být výsledky kompletní a knihy jistě obsahují více zajímavých jazykových prostředků, které by stály za přezkoumáním. V rozebraných dílech nevystupovala výrazně žádná významná osobnost dějin, proto nelze říci, jak autorka k takovým postavám přistupuje.

Závěr

V této práci jsme se zabývali tvorbou spisovatelky Veroniky Válkové. Konkrétně se jednalo o knižní sérii *Kouzelný atlas Putování časem* a cílem bylo zjistit, zda a jak může přispívat k rozvoji čtenářství a podílet se na motivaci žáků k historii i literatuře ve vzájemném propojení obou těchto oborů.

Teoretická část přiblížila současnou situaci v České republice v oblasti čtenářské gramotnosti vyplývající z výsledků mezinárodních šetření PISA a PIRLS. Její úroveň může být z jednoho úhlu pohledu dostačující, jelikož nijak neklesá a spíše stagnuje. Dokonce je v porovnání s ostatními státy nadprůměrná. To je však způsobeno postupným zhoršením výsledků v části z nich. Z jiného pohledu mohou být výsledky znepokojující, protože je zřejmé, že nedochází k žádnému posunu. Bylo by tedy vhodné zaměřit se na možnosti, které by přispěly ke zlepšení čtenářské gramotnosti. Poukázali jsme také na závažný problém týkající se vytlačování četby knih moderními technologiemi.

Věnovali jsme se rovněž literárním druhům a žánrům s potenciálem zaujmout dětské čtenáře. Dle současných výzkumů patří žánr fantasy u dětí ve věku od 9 do 14 let k těm nejoblíbenějším společně s knihami nabízejícími zajímavá dobrodružství a odkrývání záhad. Dále byly popsány přínosy čtení historické fikce, mezi které patří lepší zapamatovatelnost historických informací díky jejich zasazení do kontextu, pochopení problémů dané doby skrze literární postavy nebo seznámení se s dobovou slovní zásobou. Tyto knihy mohou také probouzet zájem o téma a podněcovat historické myšlení. Je důležité, aby historické romány byly postaveny na pravdivých událostech a faktech, přesto je nelze vnímat jako odborná pojednání, protože mnohé jejich aspekty jsou upraveny či přizpůsobeny potřebám vyprávění. Důležitým prvkem autentičnosti je volba vhodných jazykových prostředků, které se v literárních textech vyskytují a přispívají ke vtažení čtenářů do děje a prostředí. Jazykové prostředky slouží také k obohacování slovní zásoby čtenářů, proto jsme jim v naší práci věnovali značnou pozornost.

Praktická část představila knižní sérii společně s její autorkou Veronikou Válkovou a poukázala na fakt, že vzhledem k jejímu vzdělání v oboru historie a pečlivému studiu pramenů mohou její knihy prezentovat náležitý obraz dějinných událostí. Rozboru byly podrobeny dva tituly s tematikou moderních dějin, jež popisovaly důležité body v historii. Bylo zjištěno, že žánr splňuje povahu čtiva preferovanou dětmi ve věku 9-14 let a hlavní postava nese vlastnosti i jiné atributy, se kterými se může dětský čtenář ztotožnit. Jedná se

zejména o způsob, jakým komunikuje, běžné problémy, jimž čelí ve škole či v rodině, nebo o její zájmy. Hrdinka může být pro čtenáře zajímavá také díky své samostatnosti a schopnosti rozhodovat se sama za sebe. V příbězích je nejvýraznějším motivem každodenní život předkládající obraz určité doby společně s problémy lidí. Texty obsahují různé kulturní odkazy, zajímavé momenty týkající se jazyků a pestrou slovní zásobu, která obohatí slovník čtenáře. Příběhům nechybí ani element zábavy a vyskytují se v nich vtipné pasáže založené na jazykové komice či chování hlavní postavy. Knihy samozřejmě nijak nenahrazují odborné publikace, nabízí však vhled do dané doby a pochopení historie z pohledu obyčejného člověka.

Je třeba podotknout, že výsledky této práce jsou založeny pouze na analýze dvou konkrétních titulů. Pro potvrzení všeobecných závěrů by bylo nezbytné provést rozbor i dalších děl této série. Vhodné by bylo také jeho rozšíření o historický pohled, který by ukázal míru historické přesnosti prezentovaných událostí v literárním díle. Závěrem lze říci, že tato práce poskytuje nový pohled na vztah mezi literaturou, historií a čtenářstvím a otevírá prostor pro další výzkum a diskusi v oblasti literárního vzdělávání.

Resumé

Tato práce se věnuje tvorbě Veroniky Válkové a zaměřuje se na knižní sérii *Kouzelný atlas Putování časem*. Teoretická část vysvětluje termín čtenářská gramotnost a přibližuje i její úroveň u žáků v České republice. Vymezeny jsou také pojmy čtenářství a čtení. Prostor je věnován i objasnění aktuálních problémů a oblíbenosti četby nebo čtenářským preferencím. Práce se dále zabývá problematikou žánru historického románu a výhodami jeho čtení. Popsány jsou také jazykové prostředky, se kterými je pracováno při rozboru dvou vybraných knih.

Praktická část hodnotí, zda knižní série *Kouzelný atlas Putování časem* může přispívat k rozvoji čtenářství a podílet se na motivaci žáků k historii i literatuře. Rozboru byly podrobeny tituly *Vznik ČSR 1918: Velezrada se trestá* a *Terezínské ghetto: tajemný vlak do neznáma*. Bylo zjištěno, že hlavní postava nese vlastnosti a atributy příhodné pro identifikaci dětského čtenáře. Texty knih obsahují pestrou slovní zásobu a vyskytují se v nich humorné momenty, četné kulturní odkazy i zajímavé situace tykající se cizích jazyků. Nejvýraznějším motivem knih je každodenní život, který představuje dané historické období srozumitelných způsobem.

Summary

This thesis aims to discuss the works of Veronika Válková, focusing on the book series *Kouzelný atlas Putování časem*. The theoretical part defines reading literacy and other related terms. It also presents the level of reading literacy among students in the Czech Republic. Another section is devoted to explaining current issues and the popularity of reading, as well as reading preferences. Furthermore, the thesis addresses the genre of historical novels and the advantages of reading such books. Additionally, it describes the linguistic means used in the analysis of the two selected books.

The practical part evaluates whether the book series *Kouzelný atlas Putování časem* can contribute to the development of reading and motivation of pupils towards history and literature. The titles of the analyzed books are *Vznik ČSR 1918: Velezrada se trestá* and *Terezínské ghetto: Tajemný vlak do neznáma*. The results demonstrate that the main character possesses characteristics and attributes that a child reader can identify with.

The texts of the books contain a varied vocabulary and include humorous moments, numerous cultural references, and interesting situations involving foreign languages. The most distinctive motif of the books is everyday life, which presents the historical period understandably.

Seznam literatury

Primární prameny

VÁLKOVÁ, Veronika. *Bářin kouzelný atlas*. Online. Dostupné z: <https://www.kouzelnyatlas.com>. [cit. 2024-01-07].

VÁLKOVÁ, Veronika. *Terezínské ghetto: Tajemný vlak do neznáma*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4761-3.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Vznik ČSR 1918: Velezrada se trestá*. Praha: Bambook, 2018. ISBN 978-80-271-0361-4.

Sekundární literatura

BLAŽEK, Radek; JANOTOVÁ, Zuzana; POTUŽNÍKOVÁ, Eva a BASL, Josef. *Mezinárodní šetření PISA 2018: Národní zpráva*. Praha: Česká školní inspekce, 2019. ISBN 978-80-88087-24-3.

BOUDOVÁ, Simona; TOMÁŠEK, Vladislav a HALBOVÁ, Barbora. *Národní zpráva PISA 2022: matematická, čtenářská a přírodovědná gramotnost*. Praha: Česká školní inspekce, 2023. ISBN 978-80-88492-52-8.

BROWN, Joanne. *Historical Fiction or Fictionalized History? Problems for Writers of Historical Novels for Young Adults*. Online. The ALAN Review, 1998, vol. 26, no. 1, s. 7-11. Dostupné z: <https://doi.org/10.21061/alan.v26i1.a.3>. [cit. 2024-03-08].

BRUGAR, Kristy A. a MCMAHON WHITLOCK, Annie. "I like [...] different time periods:" elementary teachers' uses of historical fiction". PDF; Online. Social Studies Research and Practice, 2019, vol. 14, no. 1, s. 78-97. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/SSRP-08-2018-0033>. [cit. 2023-11-09].

BUBENÍČKOVÁ, Petra; ČUŘÍN, Michal; ZACHOVÁ, Alena a VÍŠKA, Václav. *Kontexty čtenářství a čtenářské gramotnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. ISBN 978-80-7435-165-5.

ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

FAJKUS, Martin. Rozhovor s Veronikou Válkovou. *Pevnost*. 2011, č. 7, s. 17.

FRIEDLANDEROVÁ, Hana; LANDOVÁ, Hana; MAZÁČOVÁ, Pavlína; PRÁZOVÁ, Irena a RICHTER, Vít. *České děti a mládež jako čtenáři v době pandemie 2021*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1378-9.

GABAL, Ivan a VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. *Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu*. PDF; Online. 2003. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/jakctouceskedeti.pdf>. [cit. 2024-03-06].

GRADA. *PhDr. Veronika Válková*. Online. In. [grada.cz](https://www.grada.cz). 2024. Dostupné z: <https://www.grada.cz/autor/valkova-veronika/>. [citováno 2024-01-07].

GREPL, Miroslav; KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek a RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-980-5.

HÁTLOVÁ, Petra. *Spisovatelka Veronika Válková: Pro holky u nás neexistuje pořádná literatura*. Online. In: [kouzelnatlas.com](https://www.kouzelnatlas.com). 2013. Dostupné z: <https://www.kouzelnatlas.com/products/pravo-31-rijna-2013/>. [citováno 2024-01-07].

HERZ, Sarah K. *Using Historical Fiction in the History Classroom*. PDF; Online. Connecticut History, 1981, unit 81, chapter 10, s. 1-13 Dostupné z: <https://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/1981/cthistory/81.ch.10.x.html>. [cit. 2023-11-08].

HINTON, KaaVonia; SUH, Yonghee, COLÓN-BROWN, Lourdes a O'HEARN, Maria. *Historical Fiction in English and Social Studies Classrooms: Is It a Natural Marriage?*. PDF; Online. English Journal, 2014, vol. 103, no. 3, s. 22-27. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24484146>. [cit. 2023-11-09].

HLOUŠKOVÁ, Lenka. *Spisovatelka a profesorka dějin Veronika Válková vtahuje děti do historie*. Online. In: Novinky.cz. 10. 9. 2020. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-spisovatelka-a-profesorka-dejin-veronika-valkova-vtahuje-deti-do-historie-40335118>. [cit. 2024-01-07].

HUBÁČEK, Jaroslav a KRČMOVÁ, Marie. *SOCIOLEKT*. Online. In: czechency.org. 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>. [cit. 2024-02-28].

JANOTOVÁ, Zuzana; BOUDOVÁ, Simona; HAVLÍČKOVÁ, Martina; HALBOVÁ, Barbora; PRAŽÁKOVÁ, Dana et al. *Mezinárodní šetření PIRLS 2021: Národní zpráva*. Praha: Česká školní inspekce, 2023. ISBN 978-80-88492-31-3.

KROBOTOVÁ, Milena. *Úvod do české stylistiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-244-0315-3.

KUBÍČEK, Tomáš. *Sémiotika žánru historické fikce*. Online. Česká literatura, 2011, vol. 59, no. 5, s. 655-677. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42687783>. [cit. 2024-03-08].

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86898-01-6.

LEPILOVÁ, Květuše. *Cesty ke čtenářství: vyprávějte si s námi!*. Brno: Edika, 2014. ISBN 978-80-266-0112-8.

LEVSTIK, Linda S. a BARTON, Keith C. *Doing History: Investigating with Children in Elementary and Middle School*. PDF; Online. 4th ed. New York, Routledge, 2010. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203834930>. [cit. 2023-11-09].

MARTINCOVÁ, Olga. *ARCHAISMUS*. Online. In: czechency.org. 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ARCHAISMUS>. [cit. 2024-02-27].

MARTINCOVÁ, Olga. *NEOLOGISMUS*. Online. In: czechency.org. 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS>. [cit. 2024-02-27].

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4.

MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef; BROŽOVÁ, Věra; ČEŇKOVÁ, Jana; ČORNEJ, Petr et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

NAWROT, Kathy. *Making Connections with Historical Fiction*. PDF; Online. The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, 1996, vol. 69, no. 6, s. 343-345. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/00098655.1996.10114336>. [cit. 2023-11-10].

PRŮCHA, Jan; MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

RODWELL, Grant. *Whose History?: Engaging History Students through Historical Fiction*. PDF; Online. University of Adelaide Press, 2013. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.20851/j.ctt1t304sf>. [cit. 2023-11-09].

RUTOVÁ, Nina. Život mezi historií, fantazií a cestováním. *Rodina a škola*. 2012, č. 7, s. 6-9.

SHIN, Jaran. *The Use of Historical Fiction in the Language Classroom: A Pedagogical Proposal for Teachers of English*. PDF; Online. TESOL Journal. 2019, vol 10, iss. 1, s. 1-12. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/tesj.381>. [cit. 2023-11-10].

SLIWKA, Carol. *Connecting to History Through Historical Fiction*. PDF; Online. Language Arts Journal of Michigan. 2008, vol. 23, iss. 2, article 11, s. 61-66. Dostupné z: <https://doi.org/10.9707/2168-149X.1125>. [cit. 2023-11-10].

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 2. vyd., Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0493-9.

ŠUSTROVÁ, Petruška; LEDNICKÁ, Karin a TUČKOVÁ, Kateřina. *Historický román – realita nebo fikce?*. Online. In: youtube.com. 30. 5. 2021. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=GUr8qEcuc7k&ab_channel=CentrumPantMEDIA. [vid. 2024-03-11].

ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta. *Projekty formování pozitivního postoje dětí a dospívajících k četbě v podmínkách rodinné edukace*. Praha: Palestra, 2015. ISBN 978-80-87723-21-0.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: Náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje (2018)*. Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6.

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. *Počesťování přejatých slov včetně vlastních jmen*. Online. In: Internetová jazyková příručka. 2008–2024. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=120>. [cit. 2024-02-28].

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Beseda spisovatele a historika Vlastimila Vondrušky*. Online. In: youtube.com. 16. 1. 2024. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=B17jXQrBA48&ab_channel=Nakladatelstv%C3%ADM.v. [vid. 2024-03-11].